

Мітрат о. С. Герус

**БОГОСЛУЖЕННЯ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ**

ПІДРУЧНИК ДЛЯ НЕДІЛЬНИХ ШКІЛ

ВІННІПЕГ

1956

МІТРАТ о. С. ГЕРУС

БОГОСЛУЖЕННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

ПІДРУЧНИК ДЛЯ НЕДІЛЬНИХ ШКІЛ

Видання
Української Греко-Православної Церкви в Канаді.
Вінніпег
1956

*Б л а г о с л о в л я ю
д л я ш к і л ь н о г о в ж и т к у
п р а в о с л а в н и м у к р а ї н ц я м у К а н а д і.
† І л а р і о н ,
М и т р о п о л и т В і н н і п е г у і в с і є ї К а н а д и.*

Рокy Божого 1956-го,
місяця лютого 15-го дня.

*з любов'ю в Христі,
свщ. Роман Боник*

1. ВСТУПНІ ВІДОМОСТІ ПРО БОГОСЛУЖЕННЯ.

Бог дав людям велике право називати Його своїм Небесним Отцем: “Отче наш”. Цим правом Він зобов’язує людей любити Його так, як добрим дітям личить любити й шанувати своїх батьків.

Люблячи своїх батьків, добрі діти тримають з ними найкращі зв’язки. Вони вважають своїм щастям разом з ними жити, вони не мають перед ними ніяких таємниць, а, навпаки, відкривають їм свої думки-заміри, слухають їхніх порад. Шануючи своїх батьків, добрі діти завжди стараються поступати так, щоб не спричинити їм якої неприємності, а у всьому догодити.

Бог любить людей, і хоче, щоб люди Його любили. Подібно тому, як земному батькові приємно бути в добрих стосунках із своїми дітьми, так і нашому Небесному Отцеві, — Богові мило й приємно бути в єдності із Своїм народом.

Люди утримують свої зв’язки з Богом за допомогою молитви. У молитвах вони висловлюють перед Богом свої потреби, дякують Йому за все добре, і просять про охорону від усього злого. Звідси м о л и т в а зветься розмовою людини з Богом.

Особливо приємно Богові, як люди збираються на молитву гуртом, більшим числом. Ісус Христос сказав: “Поправді кажу вам, що коли б двоє з вас на землі погодились про всяку річ, то коли вони будуть просити за неї, — станеться їм від Отця мого Небесного. Бо де двоє або троє зібрані в Ім’я Мое, — там Я серед них.”

На підставі сказаного Ісусом Христом, люди збираються на молитву гуртом, бо знають, що те Бог любить. Для спільної молитви люди будують окремі приміщення, які зветься церквами або храмами Божими. Молитви, співи й читання, що відбуваються в церквах, зветься Богослужбами. Молитись Богові можна

всюди, бо Він усюди перебуває, на кожному місці Він усіх бачить і чує, і готовий кожну щиру молитву нашу вислухати, але в церкві особливе місце Його присутності.

Знаючи це, люди моляться всюди. У звичайні дні моляться вдома, а в дні Свят сходяться до церков на спільну молитву, яка особливо приємна Богові. Молитва, що відбувається в церкві за встановленим здавна порядком, зветься церковним Богослуженням або просто Богослужбою.

Церковні Богослужби відправляє Священнослужитель. На прохання окремих людей, Священнослужителі можуть відправляти деякі Богослужби й поза церквою, у приватних домах. Такі відправи зуться приватними Богослужбами, бо їх правиться не для всіх віруючих, а на прохання окремих людей.

Контрольні питання.

1. Що зветься Богослуженням?
2. Що зветься Богослуженням церковним?
3. Що зветься Богослуженням приватним?
4. Чим відрізняється Богослуження церковне від домашньої молитви?
5. Що таке церква або храм Божий?

2. ПРАВОСЛАВНЕ БОГОСЛУЖЕННЯ.

Богослуження, яке відбувається за правилом і чином, здавна встановленим Православною Церквою, називається Православним Богослуженням. Слово “православний” визначає: правильно славити Бога. Бути православним, значить правильно чи правдиво славити Бога, правдиво вірувати в Нього. А правдиво віруємо тоді, коли сприймаємо й переховуємо християнську науку так, як заповідав її Сам Ісус Христос, і як передали її вірним Його учні та їхні переємники. Належати до Православної Церкви та повно зберігати її віронавчання, — це не тільки честь, але й запевнення християнського спасіння.

Український народ здавен-давна, ще за князя Воло-

димира Святого, охрестився в Православній Вірі, тому Православна Віра для українського народу є Вірою батьківською.

Православне українське Богослуження відправляється живою народньою мовою (українською), щоб вірні добре розуміли Богослуження, зміст молитов, церковних пісень, а особливо Святе Письмо, та легше сприймали його собі на спасіння.

Коли почалося Богослуження.

Богослуження, або інакше служіння Богові, таке давнє, як давнім є само людство. Воно почалося ще від перших людей. Бог явився був першим людям у Раю й дав їм заповідь не їсти плодів з дерева пізнання добра й зла. Крім того, Бог дав їм ще інші доручення, яких перші люди певний час старанно дотримувались. Сповнення першими людьми заповідженої волі Божої, та одночасне славлення Його Премудрости, Всемогучости й інших сил, виявлених у сотворенні світу й опіці над ним, було початковою формою Богослуження (служіння Богові), яке пізніше розвинулось і прибрало інші форми.

Гріхопадіння позбавило перших людей ласки Божої. Тоді вони відчули більшу потребу горнутися до Бога, щоб виблагати в Нього прощення. З того часу початкове Богослуження набирає іншого змісту. Первісне — було сповненням волі Божої в послуші Йому, а по гріхопадінні воно сповняється і жалем за втраченим блаженством, і благанням Бога за помилування. Так повстає Богослуження в формі жертвоприношення. Жертви мали пригадувати людству обітницю Божу про Спасителя, який у призначений Богом час прийде на землю, щоб Самого Себе принести в жертву за викуплення людства від гріхів Його.

У давноминулий час, названий патріархальним, люди жили окремими родинами. Голови родин самі встановляли час жертвоприношень і самі призначали для того місце, де мали свої жертви принести. Так са-

мо й молилися вони такими словами, які підказувало їм їхнє почуття. Було так аж до часів пророка Мойсея.

Мойсей з волі Божої впорядкував Старозавітнє Богослуження. Він побудував Богові перший храм, і назвав його С к і н і є ю . При Скінїї він поставив служителів: Первосвященика, Священиків і Левітів, та встановив деякі Свята. З того часу Богослуження прибрало нову форму й новий зміст. Воно складалось уже з читання Десяти Заповідей Божих, деяких вибраних місць із Святого Письма, молитов, благословення Священиками народу, співання побожних пісень та принесення жертв.

Господь Ісус Христос, як перебував на землі, відвідував Єрусалимський храм, часто в ньому проповідував і ревно охороняв його святість. Так само поступали Апостоли. Звідси бачимо, що храми Божі повстали з волі Божої. Вони любі Богові, і зовсім правдиво ми їх зємо “ Б о ж и й Д і м ”.

Контрольні питання.

1. Коли почалось Богослуження (служіння Богові)?
2. У чому виявлялось служіння Богові перших людей до гріхопадіння?
3. Коли і з якої причини появилось жертвоприношення?
4. Як жили люди в патріархальну добу, як вони молились і як та де приносили жертви?
5. Як установив Богослуження Пророк Мойсей?
6. Як відносився до храму Ісус Христос?
7. Чи правдиво ми називаємо храми “Домами Божими”?

3. ЦЕРКВА АБО ХРАМ.

Храм інакше називають церквою. То Д і м Б о ж и й . То будинок, присвячений Богові і призначений тільки для молитви й Богослужень.

По своїй формі як зовнішній, так і внутрішній, храми різняться від звичайних будинків. Своєю будовою і закінченням вони вказують, що то Доми Божі.

Православні Церкви прийнято будувати у формі

хреста, корабля, кола, звізди та інших символічних речей.

Хрестовидна форма пригадує вірним, що вони одержали спасіння через Хрест Христовий.

Форма корабля пригадує, що Церква спасає вірних від загибелі в життєвому морі так, як корабель спасає й безпечно перевозить людей у справжньому морі.

Катедрa Пресв. Тройці в Вінніпегу (проект).

Коло — символ вічності. Храм такої форми визначає вічне існування Церкви Христової.

Форма звізди (зорі) пригадує вірним, що церква, як звізда, освітлює їм дорогу до Царства Божого.

Православна церква конче прикрашується одним або кількома трираменними Хрестами, уміщеними на даху її,

Церква Св. Духа в Саскатуні.

відповідно до того закінченому. Таке закінчення даху, де вміщується Хрест, подібне до маківки, і зветься воно “банею”. На церкві може бути одна, три або й більше бань.

Х р е с т — то знак нашого спасіння. Син Божий, Ісус Христос, Своїм Розп'яттям на Хресті довершив наше спасіння. Хреста уміщують на церковних банях як ознаку, що храм призначається для прославлення Господа Ісуса Христа, розп'ятого за нас на Хресті.

Головний вхід до Православної церкви завжди повинен бути з заходу, а Вівтар конче звернений лицем на схід, у той бік, де сходить сонце. Так робиться на знак того, що віруючі, входячи до храму з заходу, відходять від темряви зла і прямують до Христа, якого в Святому Письмі названо “Світлом зо Сходу”. І коли молимося вдома, чи де нам доведеться, то завжди стараємося стати своїм обличчям до сходу.

Храми освячуються в ім'я Пресвятої Тройці, або в ім'я Св. Духа, в ім'я Божої Матері, Апостолів, Мучеників та різних Святих. Найчастіше зустрічаються храми, присвячені імені Ісуса Христа, та важливих подій з Його земного життя, наприклад: Храм Христа Спасителя, Воскресенський Храм, Преображенський, Вознесенський і т. д.

Свято, на честь якого побудовано й освячено храм, зветься **Х р а м о в и м С в я т о м** або **П р а з н и к о м**, і воно святкується дуже врочисто. Як у місті є більше храмів, то головний з них зветься **С о б о р о м**. Той Собор, де служить Архиєрей, зветься **К а т е д р о ю**, бо в ньому завжди перебуває його катедра (сидіння, крісло).

Контрольні питання.

1. Що таке храм? Як ще зветься храми?
2. Чим відрізняється храм від звичайних домів?
3. Якої форми будують храми?
4. Що означає кожна форма храму?
5. З якого боку буває головний вхід до храму?
6. На яку сторону ставиться Вівтар?

Церква Різдва Пресв. Богородиці в Ошаві, Онт.

7. Що означає Хрест на церкві?
8. Що то Храмове Свято (Празник)?
9. Що то Собор? Що Катедра?
10. Якої форми буває Православний Хрест?

4. ВНУТРІШНЄ УРЯДЖЕННЯ ХРАМІВ.

Православні храми-церкви будуються за зразком старозавітньої Скінії. Вони так само, як Скінія, в середині поділені на три частини: вхідну частину, середню, що є властивим храмом, і Вівтар.

Вхідна частина церкви зветься **п р и т в о́ р о м**, або по-народньому **б а б ь н ц е м**. Удавнину притвóр призначався для тих людей, які ще не були охрещені, а тільки готовились до Хрещення. Так само там стояли під час Богослуження такі вірні, що за якийсь тяжкий гріх були відлучені від Св. Причастя. Тепер зустрічаються церкви і без притворів.

За притвором, де він є, знаходиться **с е р е д н я** частина храму. Тут вірні моляться. За стародавнім українським звичаєм чоловіки стають праворуч, а жінки ліворуч. Стіни цієї частини храму прикрашуються **Образами** (Іконами) із старозавітніх і новозавітніх подій. Вірні бачать тут перед собою **І ко н о с т а с**, **С о л е ю**, **А м в о н**, **К р и л о с и**, **Х о р у г в и**, **А н а л о й**, **П а в у к** (або по-грецьки **П а н і к а д и л о**).

І ко н о с т а с о м зветься стіна з Ікон, якою середня частина храму відділяється від Вівтаря. В Іконостасі уміщено троє дверей, які провадять до Вівтаря. Середні двері зветься **“Ц а р с ь к и м и В р а т а м и”**, бо через них невидімо проходить у Святих Дарах Сам Господь, Цар Небесний. Ще інакше звать їх **“Р а й с ь к и м и Д в е р и м а”**, бо Вівтар уявляє собою **Р а й**, де були поселені Богом перші люди, та через гріх його втратили. У Царські Врата можуть входити тільки Священнослужителі. Двоє других дверей зветься **Д и я к о н с ь к и м и д в е р и м а**. Тому що Православні храми завжди будуються Вівтарем до сходу, то Дияконські две-

рі по праву руку Царських Врат звичайно називають південними, а по ліву — північними.

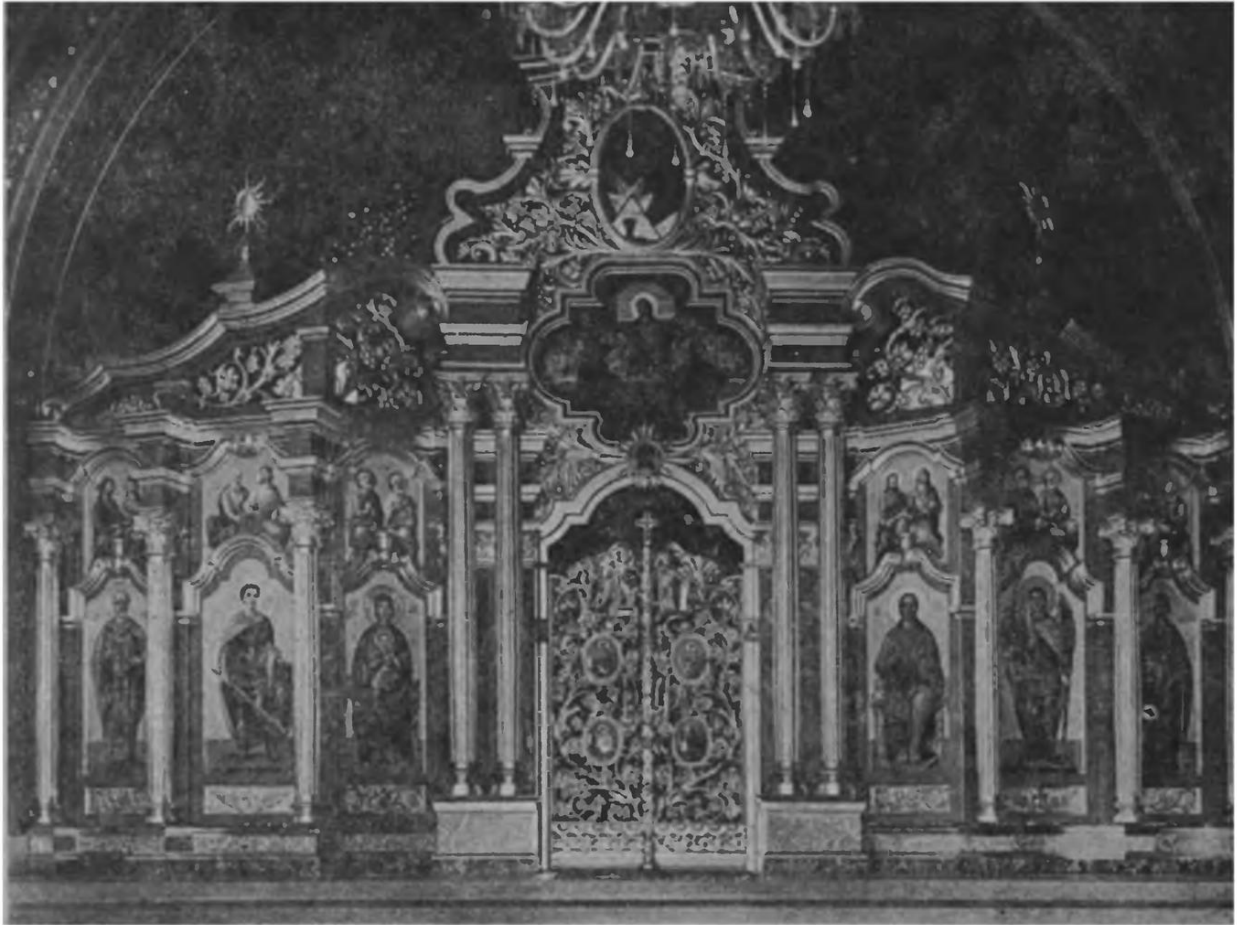
На Царських Вратах уміщують Ікону Благовіщення Пресвятій Богородиці та чотирьох Євангелистів: Матвія, Марка, Луку й Івана. Кожний Євангелист зображається

Царські Врата (Райські Двері).

на Іконі зо своїм символічним знаком: Матвій із Ангелом, Мάρко з левом, Лука з волем, а Іван з орлом.

На бокових (дияконських) дверях уміщують найчастіше Архангелів Михаїла й Гавриїла, або перших Дияконів — Степана й Филипа. Часом уміщують старозавітного Первосвященика Арона або Пророка Мойсея.

Іконостас Св. Володимирської Катедри в м. Торонто.

По обидва боки Царських Врат, у кожній Православній церкві повинна знаходитись праворуч Ікона Спасителя, а ліворуч — Божої Матері. Ці Ікони мають своє визначене місце в Іконостасі, і через те звуться **Н а м і с - н и м и** Іконами. Так само за південними дияконськими дверима конче повинна бути Ікона **Х р а м о в á**, цебто Ікона того Святого чи Свята, на честь якого освячений храм.

Ікони в Іконостасі розміщують рядами чи поверхами

за певним порядком. Так, у першому ряді Іконостасу знаходяться Ікони важливих Свят (рокових), у другому — Апостолів, у третьому — Пророків. Закінчується Іконостас Хрестом ізверху.

С о л е я. Вівтарне підвищення перед Іконостасом

• **Господь Ісус Христос.**

зветься **с о л е я**. Навпроти Царських Врат воно трошки виступає вперед і заокруглене. Там Священик читає Євангелію, виголошує проповіді. Той заокруглений виступ солеї зветься **а м в о н** (**а м б о н**).

К р і л о с а м и називають місця для співаків і чит-

Пресвята Діва Марія.

ців. Крилоси відгороджені від середньої частини храму, щоб зручніше було співакам і читачам виконувати свої обов'язки.

Х о р у г в и . Хоругвами називаються Ікони, прикріплені до держаків, як прапори, щоб зручно було їх носити під час процесій. Вони стоять звичайно попри стін церкви й коло крилосів.

А н а л о є м зветься високий малий стіл з легко нахиленим верхом. Він вживається для читання на ньому Євангелії. Більші розміром аналої, на яких лежить храмова Ікона, і коло них правляться Панахиди та відбуваються інші моління, називають **т е т р а п о д а м и**.

П а в у к о м (**П а н і к а д и л о м**) називається висячий серед церкви свічник, на якому вміщується багато свічок (18, 24, 36 і більше).

Контрольні питання.

1. Як ділиться храм?
2. Як кожна частина храму називається?
3. Що зветься притвором?
4. Для чого призначався притвор у давнину?
5. Яка частина храму зветься середньою?
6. Де стають у храмі чоловіки й жінки?
7. Що ми бачимо в середній частині храму?
8. Що то Іконостас? Як уставлюються Ікони в Іконостасі?
9. Скільки дверей в Іконостасі?
10. Як зветься всі двері Іконостасу? Що на них зображено?
11. Що зветься солевою і де вона знаходиться?
12. Що таке амвон? Що таке крилос? Що таке Хоругви?
13. Що таке Аналой і Тетропод і для чого вони вживаються?
14. Що таке Павук (Панікадило)?

5. ВІВТАР І ЙОГО УРЯДЖЕННЯ.

Найголовнішою частиною християнського храму є **В і в т а р**. Слово "Вівтар" означає підвищений Жертівник. Тому Вівтар будується трохи вищим від решти храму. Вівтарне підвищення буває на одну, дві, а то й більше

Хоругва.

східців, щоб було добре видно Священнослужителів при Богослуженні.

У великих Соборних храмах може бути більше, як один Вівтар. Тоді найголовніший з них зветься “Г о л о в н и м В і в т а р е м”, а інші “б і ч н и м и”.

Головні місця в Вівтарі: П р е с т о л, Ж е р т в - н и к і Г о р н е М і с ц е, або інакше Г о р н і й П р е с т о л.

6. ПРЕСТОЛ І ЙОГО ПРИНАЛЕЖНОСТІ.

П р е с т о л — найголовніше місце в Вівтарі. Так зветься чотирокутний стіл, який стоїть у Вівтарі навпроти Царських Врат, посередині. Він уявляє собою Небесний Престол Божий. До нього не вільно нікому торкатися, крім Священнослужителів, і не можна рухати його з місця. При Архиєрейському освяченні храма, під Престол кладеться частинка Св. Мощів. Св. Мощі кладуть під Престол на пам'ятку того, що давні християни чинили Богослужби на гробах Мучеників.

Престол має свої одежі. Спідня одежина Престолу зветься с о р о ч к о ю. Вона означає Плащаницю, якою було обгорнене Тіло Христове. Поверх сорочки йде другий одяг із світлої матерії, на зразок блискучих риз. Він зветься з грецького “і н д і т і я”. Зверху Престол покривається п е л е н о ю.

На Престолі лежать християнські святі речі: А н т и м і н с. Є в а н г е л і я, Д а р о х р а н і л ь н и ц я, Д а р о н о с и ц я й М і р н и ц я. Останні, — Д а р о х р а н и л ь н и ц я, Д а р о н о с и ц я й М и р н и ц я, звичайно переходять в К і в ó т і, побудованому на взірець церкви й уставленому на Престолі.

А н т и м і н с — слово грецьке. Воно означає “замість трапези”, бо самий Престол зветь ще Трапéзою. Це плат шовковий, чи з льонового полотна, на якому зображено положення в Грїб Спасителя. Освячувати Антимінс може тільки Архиєрей. При освяченні, до Антимінса

зашивається частинка Св. Мощів, які пригадують вірним часи гоніння на християн. Тоді християни збирались на Богослуження в підземних печерах (катакомбах) і там, на гробах Мучеників, чинили Євхаристію. Без Антимінса не можна відправляти Божественної Літургії.

Х р е с т Н а п р е с т ó л ь н и й . Це той Хрест, що лежить на Престолі, і ним Священик благословляє народ, або й служить з ним у руках.

Є щ е Х р е с т З а п р е с т ó л ь н и й . Він стоїть за Престолом і від того має свою назву. Це великий Хрест, якого вживають під час урочистих процесій.

Хрест — то зброя Господня, якою Він переміг диявола. Він пригадує нам, що ми спасаємося вірою в розп'ятого на ньому Ісуса Христа.

Є в á н г е л і я . Слово “Єв́ангелія” визначає “радісна вістка”. То писане Слово Боже. Богослужбова Євангелія все лежить на Престолі, на Антимінсі.

Д а р о х р а н і л ь н и ц я . Так зветься металева посудина, вироблена у формі коробочки, подібної до труни, в якій зберігаються Св. Дари для Причастя хворих. Дарохранильниця пригадує Гріб Господній.

Д а р о н ó с и ц я . Це невеличка коробочка для зручного несення Св. Дарів при віддвідуванні хворих.

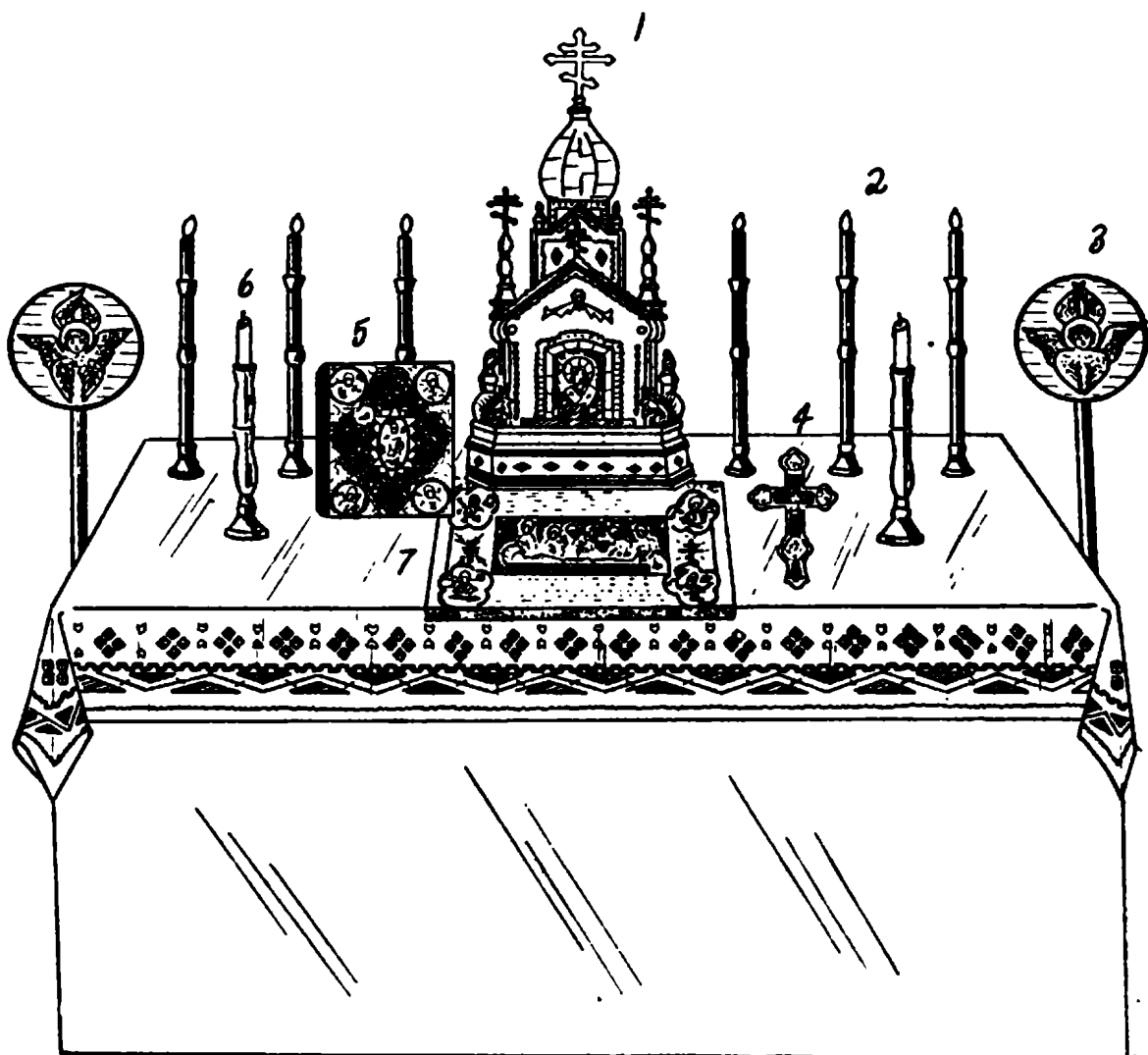
М і р н и ц я . Так зветься невеличка коробочка з дерева чи з металю, в якій знаходяться речі, потрібні для Хрещення: Св. Миро, Св. Єлей, ножички й губка. Мирницею ще звать посудину, в якій зберігається запасове Св. Миро, яке видається тільки Архиереєм.

За Престолом ставиться **С е м и с в і ч н и к .**
Сім свічок означають сім Дарів Духа Святого.

Контрольні питання.

1. Як зветься найголовніша частина храму?
2. Що визначає слово “Вівтар” і як він будується?
3. Чи може бути в храмі більш, як один Вівтар?
4. Які головні місця в Вівтарі та яка їх назва?

5. Що таке Престол і що він собою виявляє?
6. Які Престол має на собі одяжі?
7. Які принадлежності Престола?
8. Що таке Антимінс і що на ньому зображено?
9. Хто освячує Антимінса і що в ньому зашивається при освяченні?
10. Які Хрести є у Вівтарі?
11. Що пригадує християнам Хрест?
12. Що таке Євангелія?
13. Що зветься Дарохранильніцею і для чого вона вживається?
14. Що зветься Дароносицею і для чого вона призначена?

Престол і його принадлежності.

1. Ківо́т. 2. 6. Сві́чникки зо сві́чками. 3. Рипі́да. 4. Хрест Напресто́льний.
5. Єва́нгелія. 7. Антимі́нс.

7. ЖЕРТВІВНИК І ЙОГО ПРИНАЛЕЖНОСТІ.

При лівій (північній) стіні Вівтаря стоїть стіл, убраний так, як Престол. На ньому Священнослужителі приготують Дари для Св. Причастя. Св. Причастя зветься ще “Безкровною Жертвою”, а тому й той стіл, на якому заготовляється Безкровна Жертва, зветься **Ж е р т і в н и к о м***). На Жертівнику знаходиться Священний Пóсуд, що вживається під час Літургії, і має літургічне значення. Сюди належить **Ч а ш а** або **П о т і р**, **Д і с к о с**, **З в і з д і ц я**, **К о п і є**, **Л о ж е ч к а**, **Г у б к а** й **К о в ш и к** для вина. Крім того, на Жертівник приноситься вино й проскурки для Літургії.

Ч а ш а або **П о т і р** — це посудина в формі великого келиха, золота або срібна, чи з іншого металю, посріблена або позолочена, куди вливається вино для Причастя. З Чаші причащають вірних. Початок вживати Чашу для Причастя дав Сам Ісус Христос на Тайній Вечері.

Д і с к о с — невелике металеве блюдо (тацка) з широкою підставкою, щоб міцно могло стояти. На нього під час Літургії кладеться Св. Хліб, призначений для Причастя (Св. Агнець).

З в і з д і ц я. Сама назва показує форму і символічне значення її. Це дві навхрест поєднані дужки, що ними накривається на Дискосі Св. Агнець і Часточки, щоб затримати їх у порядку. Звіздиця знаменує ту зізду (зорю), що її бачили Вифлеємські пастухи та волхви (мудреці) при народженні Спасителя.

К о п і є — ніжик у формі списа, малого розміру, на згадку того списа, яким вояк проколов бока Ісусового. Копіє вживається для заготовлення Св. Агнця і виймання часточок із Проскурки. Спис — по давньому “кóпіє”.

Л ó ж е ч к а вживається для причащення вірних. Вона може бути золота, срібна, або металева, посріблена чи позолочена. На кінці ручки ложечка має Хрестика.

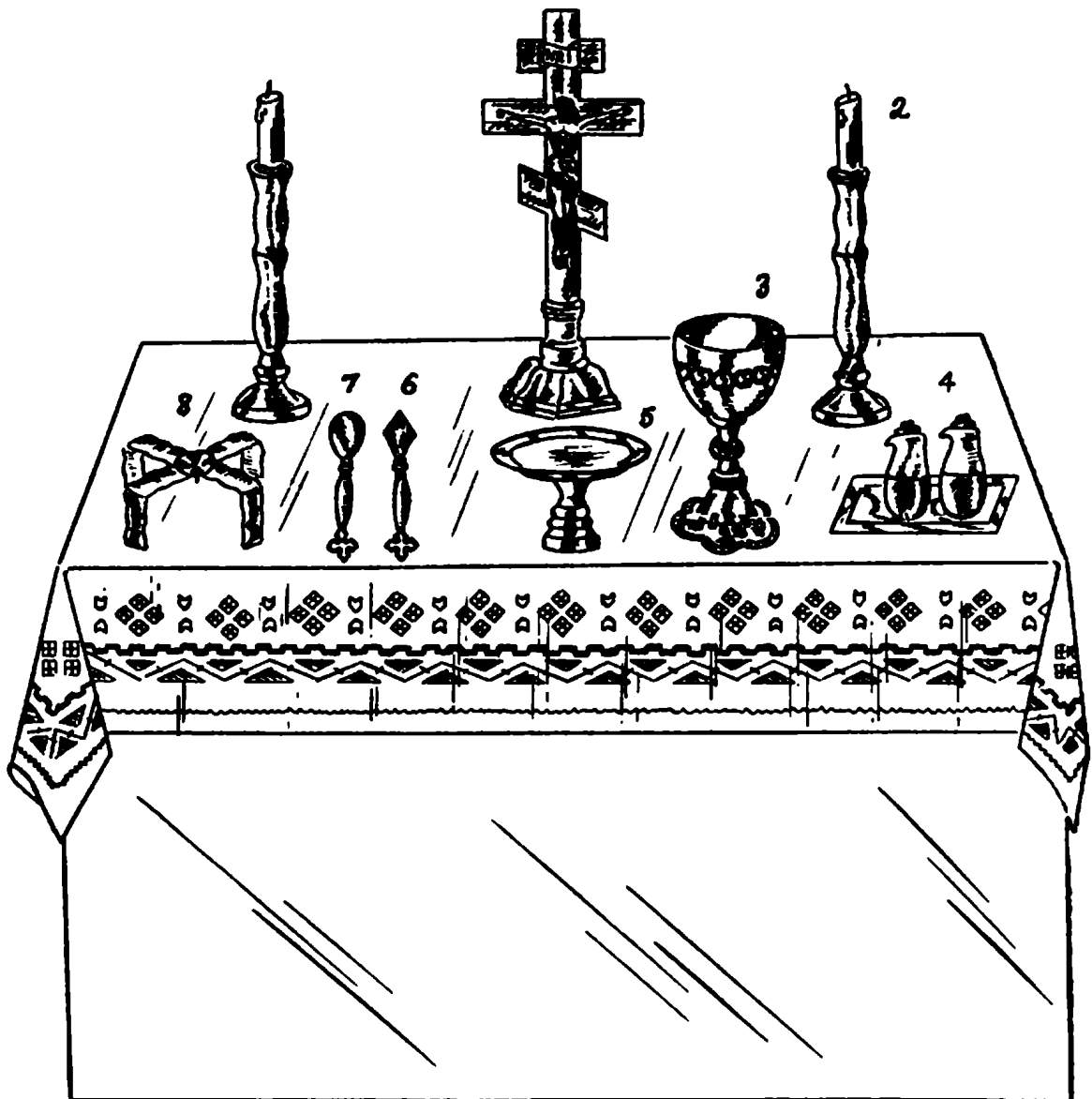
*) Жертівника не можна встановляти в Ризниці.

Г у б к а потрібна для витирання Чаші по Богослуженні.

К ó в ш и к — невелике металеве горнятко, в якому подається вино для Євхаристії, вода й теплота.

Для покриття Св. Дарів вживаються два малих Покрівці й один великий. Малими Покрівцями покривається окремо Чаша й Дискос, а великим Покрівцем,

Жертівник і його приналежності.

Жертівник. На нім: 2. Свічка в свічнику. 3. Чаша або Потір. 4. Посуд на вино й воду. 5. Дискос. 6. Копіє. 7. Ложечка. 8. Звіздця.

який зветься **В о з д у х о м**, покривається разом Чаша й Дискос. Покрівці й Воздух робляться з такої самої матерії, як облачення (риз) Священника. Покрівці пригадують пелени, якими було обвинуте Тіло Ісусове при Його народженні і при похороні, а Воздух — камінь, яким був привалений Його Гріб.

Контрольні питання.

1. Що зветься Жертівником?
2. Де він приміщується?
3. Від чого повсталa назва "Жертівник"?
4. Який Посуд вживається при Богослуженні?
5. Що зветься Потіром або Чашею? Дискосом? Звідицею? Копієм?
6. Для чого вживається Ложечка? Губка? Ковшик?
7. Що пригадує Чаша? Що пригадує Звідиця? Копіє?
8. Чим покриваються Св. Дари при Богослуженні?

8. ІНШІ СВЯЩЕННІ БОГОСЛУЖБОВІ РЕЧІ.

Крім Священних речей, які становлять приналежність Престола й Жертівника, при Богослужбах необхідні ще такі речі: **К а д и л ь н и ц я**, **В і н ц і** (інакше **К о р о н и**), **С в і ч н и к и**, **С в і ч к и**, **В о д о с в я т н а Ч а ш а**, а при Архиерейській відправі ще **Д и к и р і й**, **Т р и к и р і й** та **Р и п і д и**.

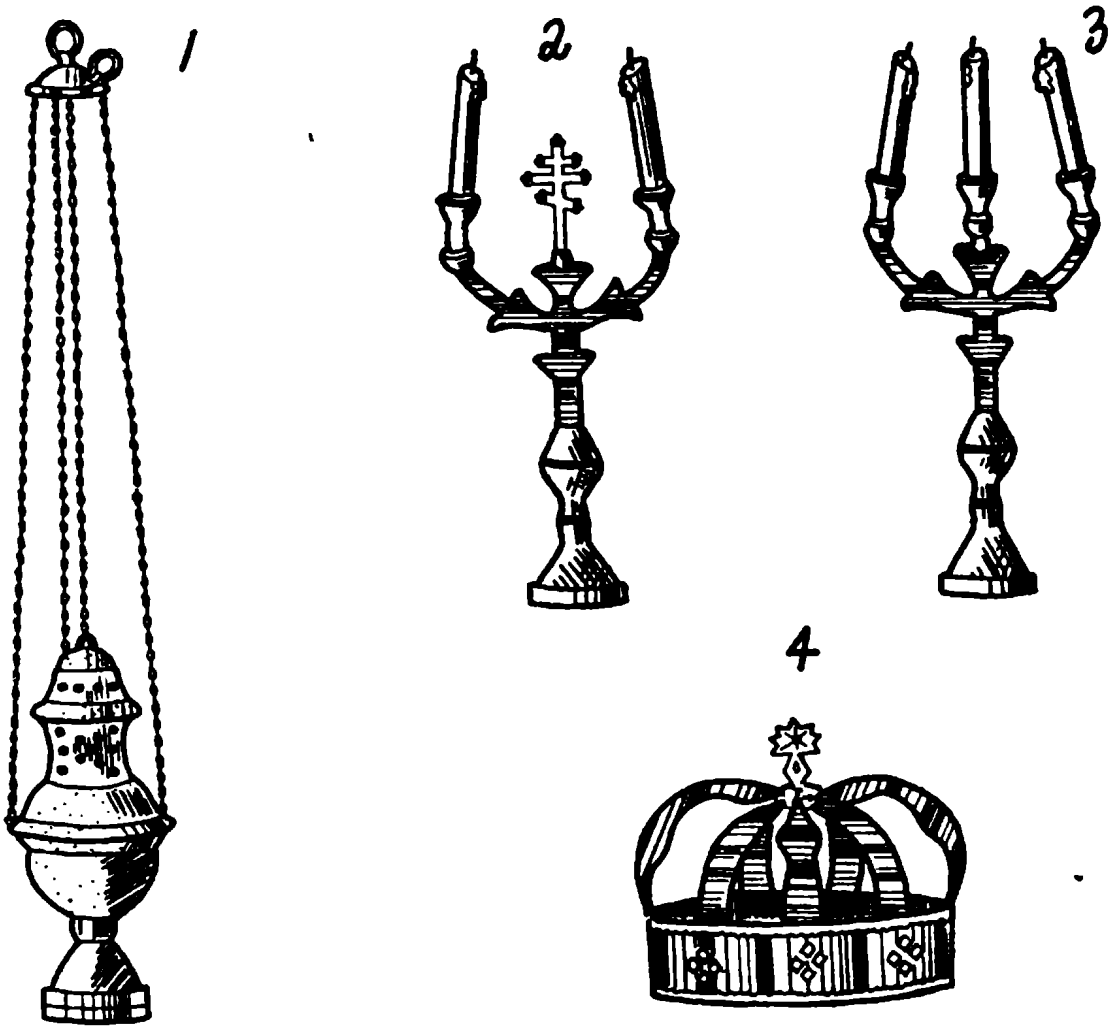
К а д і л ь н и ц я — невеличка металева посудина на ланцюжках. У неї кладуть горюче вугілля, і посипають його ладаном (пахучою смолою). Запаши́м димом кадила обкаджують церкву, Ікони, та інші Святі речі й людей в належний час при Богослужбах.

В і н ц і. Їх вживають при Таїнстві Вінчання. Вінці з-давнини вживались майже у всіх народів. Шлюбні Вінці виготовляють з металю, та, подібно царським коронам, оздоблюють самоцвітними каміннями. Їх накладає Священнослужитель на голову молодому й молодій при Вінчанні.

С в і ч н и к і бувають двох родів. В одних горить

олива, а в других горять свічки. Свічники, висячі на ланцюжках, де горить олива, зуться л я м п а́ д а м и .

В о д о с в я т н а Ч а ш а — це посудина, в якій освячується вода. Для кроплення освяченою водою вживають К р о п и л о .

1. Кадильниця. 2. Дикирій. 3. Трикирій. 4. Вінець (шлюбна корона).

Ще добре мати в церкві “В с ё н о ш н и к”. Це прилад (посудина) для благословення проскурок, пшениці, вина і елею на Всенічних відправах.

Д и к і р і й і Т р и к і р і й — свічники на дві й три свічки, якими Архиєрей благословляє народ. Трикирій (трисвічник) — знак Пресвятої Тройці, а Дикирій (двосвічник) — знак двох істот, Божої й людської, Сина Божого.

Р и п і д и (грецьке рипідіон, — опахало). Це зображення шестикрилих херувимів на полотні, дереві, а найчастіше на металі. Вони прикріплені до держаків і на Архидерейськiм Богослуженні ними помахують над Св. Дарами. Запроваджені рипіди дуже давно. Ними охоронялись Св. Дари від мух і комах, яких багато на сході. Символічне значення рипід — присутність Небесних Духів при звершенні Св. Тайни Євхаристії.

Контрольні питання.

1. Які Священні Речі вживаються при Богослуженні крім тих, що становлять приналежність Престола й Жертівника?
2. Що таке Кадильниця, як вона виготовлена і до чого служить?
3. Для чого вживають Вінци і як вони виготовлені ?
4. Які бувають Свічники?
5. Що то Водосвятна Чаша?
6. Що таке Дикирій і Трикирій? Що таке Рипіди?

9. ГОРНЄ МІСЦЕ.

Місце під східньою стіною Вівтаря за Престолом зветься **Г о р н і м М і с ц е м**. Воно особливо вирізняється в Архидерейських і Соборних церквах. Там воно підвищене і визначає другий, — Горній Престол.

Архидерей, що під час Богослуження перебуває на Горнім Місці, являє собою Христа, а Священники, що з ним служать, нагадують Апостолів.

Над Горнім Місцем буває вміщена Ікона Спасителя, відома під назвою — “Господь — Цар Слави”, або інша, подібна їй. Проходячи коло Престолу та Горнього Місця, треба конче осінити себе Хресним Знаменням і схилити свою голову.

10. ВІВТАРНА ЗАСЛОНА.

У кожному храмі, у Вівтарі, за Царськими Вратами, повинна бути Заслона. Нею закривають Царські Врата в

означені Церковним Уставом моменти Богослуження. Інша (грецька) назва цієї заслони, — **К а т а п е т а с м а**. Її виготовляють із гарної кольорової матерії й завішують на кільцях, щоб легко було її заслоняти й відслоняти.

Образ “Деїсіс” (Моління).

Контрольні питання.

1. Що таке Горнє Місце і яка друга назва його?
2. Кого являють собою Архирей і Священики, як вони знаходяться на Горнім Місці?
3. Яка Ікона буває вміщена над Горнім Місцем?
4. Як належить переходити біля Престолу й Горнього Місця?
5. Що повинно бути в кожному храмі за Царськими Вратами?
6. Яке друге ім'я має церковна Заслона?
7. З чого церковна заслона виготовляється?

11. СВЯЩЕННІ ЗОБРАЖЕННЯ.

Православні храми прикрашуються Священними зображеннями: Іконами, Хрестами. Їх вміщують на внутрішніх стінах храму і вони служать для прикраси храму, та для зміцнення релігійного почуття вірних.

І к о н и або О б р а з и — це зображення Ісуса Христа, Пречистої Діви Марії, Анголів і Святих угодників Божих. Вірні шанують їх, як святощі, і почитають їх. Почитаючи Ікони, ми почитаємо тільки тих Осіб, які на них намальовані, а не те, на чому намальовані вони.

Православний Х р е с т восьмираменний, зо скісною долі перекладиною. Форма такого Хреста повстала з того, що до чотирираменного Хреста додали дві лінії: одну, що зображує дощинку з написом імени розп'ятого Господа, а другу — підставку під ноги Його.

12. ЦЕРКОВНО-БОГОСЛУЖБОВІ ОБРЯДИ.

За Богослужбами вживаються такі обряди: Х р е с - н е З н а м е н н я, П о к л о н и (малі, поясні й земні), ставання на коліна, запалення свічок, дзвоніння в дзвони та інші.

Х р е с н е З н а м е н н я християни творять з найдавніших часів. Для Хресного Знамення складаємо три пальці правої руки (великий і два сусідні) рівноконечно, а два останні пригинаємо до долоні. Так складеними паль-

цями робимо на собі знак Хреста, поклавши руку спершу на чоло, потім на груди, а далі на праве плече і на ліве. При тому проказуємо оці слова: “Во Ім’я Отця (на чоло), і Сина (на груди), і Святого (на праве плече) Духа (на ліве). Амінь” (вклоняємось).

Три пальці, складені рівноконечно, виявляють нашу Віру в рівність Божих Осіб Святої Тройці, а два, до долоні пригнуті, вказують на дві істоти Сина Божого: Б о ж у й л ю д с ь к у . Через Хресне Зна́мення ми ісповідуємо нашу Віру в Ісуса Христа, розп’ятого за нас на Хресті для нашого спасіння.

П о к л о н и виявляють знак покори, смирення, пошани й вірности. Поклони бувають малі й великі. Малі поклони творимо вслід за Хресним Зна́менням, легко схиляючи свою голову. При великих, або зёмних поклонах, схиляємо голову глибоко до землі. Такими поклонами супроводжуємо свої молитви переважно у Великий Піст.

К о л і н о п р е к л о н і н н я є не тільки зовнішнім знаком покори, а воно ще визначає бажання умилювати Бога для одержання прошеного.

Ісус Христос молився к о л і н о п р е к л о н н о . За Його прикладом пішли Апóстоли, а за Апóстолами.— християни, пам’ятаючи слова Апóстола Павла: “Будьте наслідувачами мене, як і я Христа!”

Звичай запалювати с в і ч к и й л я м п а д и при Богослужбах є дуже давній. Він походить ще з часів Старого Заповіту. Відомо, що християни з найдавніших часів жертвували єлэй (олію) для лямпад у храмі. В катакомбах дуже були потрібні світильники, щоб освітлювати темноту при читанні Слова Божого. Одночасно з єлеєм пізніше став уживатись і в і с к , як знак чистоти. Про вживання свічок у храмах згадують Св. Отці Церкви. Цей звичай здавна-давен прийшов до нас і він має велике символічне значення.

Тому, прийшовши до храму, побожні християни вважають своїм релігійним обов’язком поставити свічку перед Іконою, на знак своєї любови до Бога. Таке саме зна-

чення мають і ті свічки, що їх тримають вірні в руках, як відбувається Богослужба. То знак теплоти нашої молитви й горіння нашого серця вищими почуттями Віри в Бога.

Дзвони ввійшли в церковне життя десь при кінці шостого століття. На початках Християнства дзвонів не було. Тоді Церква була переслідувана, і про Богослужби та їх місце сповіщали вірних післанці й Диякони.

Потім, як Церква здобула свободу, на Богослуження стали скликати за допомогою труб, як то було в юдеїв, клепал, та інших інструментів. А ще пізніше — у храмах стали вживати дзвонів.

Дзвони символізують Г о л о с Б о ж и й . Їх вживають для того, щоб скликати вірних на Богослуження й відзначати важні моменти церковних Відправ. Крім того, дзвонами виявляють радість з приводу якоїсь християнської урочистости, або подають сумну вістку про чиюсь смерть.

Типіко́н (Церковний Уста́в) повчає, як і коли належить дзвонити. В один дзвін дзвонять спочатку перед Літургією і перед кожною іншою Богослужбою, та на “Достойно” на Літургії.

У всі дзвони дзвонять перед самою Літургією, на Великдень, як читається Євангелія, та при всякого роду процесіях. Крім того, у всі дзвони дзвонять цілий день (або й три дні) на Великдень, з приводу радісного Свята Воскресіння Христового.

Прийнято ще дзвонити в усі дзвони при зустрічі Архиерея, бо то теж радісна подія в житті Церковної Громади.

До інших обрядів, які вживаються при Богослужбах, треба віднести с х р е щ е н н я р у к на грудях, п і д н е с е н н я р у к до Неба й умивання р у к на знак внутрішньої чистоти.

Схрещувати руки на грудях при молитві — стародавній звичай. Його належить пильно дотримувати всім вірним.

Що ж до піднесення й умивання рук, то в наш час це виконують тільки Священнослужителі.

Контрольні питання.

1. Чим прикрашуються Православні церкви?
2. Що таке Ікона? Що таке Хрест?
3. Яку форму має Православний Хрест?
4. Як належить шанувати Ікони?
5. Які Священні обряди вживаються при Богослужбах?
6. Як чиниться Хресне Зна́мення?
7. Що означають при Хреснім Зна́менні три складених пальці і два пригнутих до долоні?
8. Що вірні виявляють поклонами?
9. Які бувають поклони?
10. Що вірні виявляють колінопреклонінням?
11. Для чого вживають при Богослужбах свічки й лампади?
12. Звідки походить звичай вживання свічок і лампад?
13. Для чого вживаються в церквах дзвони?
14. Що дзвони визначають?
15. Коли вживасмо дзвонів за церковним Уста́вом?
16. Які ще інші обряди зауважуємо при Богослужбах?

13. БЛАГОСЛОВЕННЯ СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛІВ І КАДІННЯ.

Благословення Священнослужителів веде свій початок від найдавніших часів. Увесь Старий Заповіт повний згадок про благословення молодших старшими.

Почавши від Мойсея, благословення Служителів Скінії стало складовою частиною Богослуження.

У Новому Заповіті благословляв Спаситель і Апостоли. З Євангелії відомо, що Спаситель, Ісус Христос, благословляв дітей, Апостолів і хліб у пустині.

У Християнській Церкві благословення Священнослужителя має велике значення: воно подає вірним освячення й благодать Божу.

Священнослужителі благословляють рукою, Хрестом, Іконами і свічками. При благословенні рукою Архиерей благословляє двома руками, Священик — одною, а Диякон благословляти не може.

Як Єпископ, так і Священик, благословляючи, складають пальці руки так, що вони творять букви ІС ХР. Це Іменослівне Благословення можуть передавати тільки Священнослужителі.

Коли Священнослужитель благословляє рукою, то треба тільки схилити свою голову перед ним, а як благословляє Хрестом чи Іконою, або коли Архиєрей благословляє Дикарієм і Трикірієм, то належить покласти на себе Знак Хреста (перехреститись) і вклонитись.

Тому що благословення Священнослужителів має велике благодатне значення, не можна опускати церкву передчасно, а конче треба почекати благословення Священнослужителя.

Благословення Священика Хрестом, а Архиєрея Трикірієм і Дикирієм становлять окремий, найсвятіший вид благословення.

К а д і н н я перейшло до Християнської Церкви з юдейства від самих початків. До кадіння вживається запашна смола ладану, смирни та інших запашних складників. Пахучим димом з кадила Священнослужителі обкаджують Св. Дари (Євхаристійну Жертву), Ікони й вірних.

Коли Архиєрей чи Священик, або Диякон кадить народові, то повинні всі нахилити голову, — хреститись тоді не треба, але конче треба стояти (не сидіти).

Контрольні питання.

1. Звідки веде свій початок благословення Священнослужителів?
2. Що відомо про благословення в Новому Заповіті (по пришестві Христовому)?
3. Яке значення має благословення Священнослужителів?
4. Як Священнослужителі благословляють?
5. Як народ відповідає на благословення рукою?
6. Як народ відповідає на благословення Хрестом? Як відповідати на благословення Архиєрея Дикирієм і Трикірієм?
7. Як Священнослужителі складають пальці для благословення?
8. Коли й звідки почалось кадіння в Християнській Церкві?
9. Що вживається для кадіння?
10. Що треба робити, коли нам кадять Священнослужителі?

14. БОГОСЛУЖБОВІ КНИЖКИ.

Усі Богослужбові книжки, які вживаються в Православній Церкві для Богослужбових потреб, діляться на: **С в я щ е н н і й Ц е р к о в н і**.

Євангелія, Апостол і Псалтир, — це книги **С в я щ е н н і**. Церква признає їх Богонатхненними Книгами. Вони — **С л о в о Б о ж е**. Усі інші Богослужбові книжки — **Ц е р к о в н і**, але й вони можуть зватися Священними.

Є в а н г е л і я — найсвятіша християнська Книга. Чотири Євангелісти: Матвій, Мάρко, Лука та Іван записали, кожний зокрема, усе про Ісуса Христа від Його Народження аж до Вознесення на Небо. Чотири ці книжки окремих Євангелістів поєднанні в одну книгу, яку називали **Є в а́ н г е л і є ю**.

Слово “Єв́ангелія” визначає радісна вістка, радісна новина. Так християни називали ту Священну Книгу, що голосить вістку про наше спасіння.

Богослужбова Євангелія поділена на окремі, так звані, “зача́ла”. Такі окремі зачала вибрані й призначені до читання на кожне Свято й на кожний день року за Богослуженням.

А п ó с т о л — збірник читань, призначених для Богослужень у Свята, Неділі та на всі дні року, і на всякі потреби. Зміст Апостола взятий з книги “Дії Апостольські”, та з Апостольських Послань.

П с а л т і р містить Псалми, написані Пророком Давидом, та іншими побожними людьми. Усі Псалми, числом 150, поділені на 20 кафізм. Псалтир вживається на Богослужбах. Окремі псалми Псалтиря читаються й співаються при Богослужбах. Здавна ще прийнято читати Псалтир над покійниками перед Похороном їх.

Ц е р к о в н і Богослужбові книжки: **С л у ж е б н и к**, **Ч а с о с л о в**, **О к т о ї х**, **М і н е я**, **Т р і о д ь**, **Т р е б н и к**, **М о л и т о в н и к**, **П р а в и л ь н и к** та інші.

С л у ж ё б н и к — підручна книжка для Священнослужителів. У ньому вміщений Чин відправи Вечірні, Утрени, Всенічної й Літургії. Священнослужитель по Служебнику виголошує положені Ектенії й читає належні молитви.

Ч а с о с л ó в — збірник Відправ, які входять у щоденний круг Богослужб, за винятком Літургії. Він потрібний для дяківського вжитку.

О к т ó ї х (інакше Восьмиголосник) — збірник церковних співів і читань для неділь і всіх днів тижня, якщо в ті дні не буває Свята. Ці співи поділені на вісім груп, або голосів, і кожний голос уявляє закінчену цілість і має свою властиву мелодію.

М і н ё я С в я т к о в а і **М і н ё я М і с я ч н а** — то збірник церковних співів для Великих Свят і на кожний день місяця, за числами місяця.

Т р і о д ь п о с т о в а і **Т р і о д ь ц в і т н а** — книги, зближені до Мінеї. У першій зібрані співи й читання, положені для днів Великого Посту, почавши від неділі Митаря й Фарисея, аж до Великодня. У другій — від Великодня до П'ятдесятниці.

Т р ё б н и к — Чини (порядки) усіх т р е б Православної Церкви. По Требнику відправляються Таїнства: Хрещення з Миропомазанням, Вінчання, Маслосвяття, та інші, а також Похорон померлих, та всі Чини й молитви на різні потреби, і всі Благословення й Освячення.

М о л и т ó в н и к — збірник молитов, уживаних Православною Церквою.

У церк. книгах трапляються молитви з надписом: "Т р о п а р", "К о н д а к", П р о к и м е н" та інші.

Т р о п á р — церковна пісня, в якій коротенько змальовано значення Свята, або передано головні прикмети з життя того Святого, що на його честь ту пісню зложено. **К о н д á к** — похвальна пісня на честь Свята або Святого. **П р о к í м е н** — вибраний вірш (стих) із Св. Письма, своїм змістом відповідаючий Святові. Він співається перед читанням Євангелії.

Контрольні питання.

1. Які Богослужбові Книжки треба назвати Священими, а які Церковними?
2. Що таке Євангелія?
3. Що означає слово “Євангелія”?
4. Яка то книга Апостол?
5. Що то за книга Псалтир?
6. Коли читається Апостол?
7. Коли читається Псалтир?
8. Коли читається Євангелія?
9. Що міститься в оних Церковних Богослужбових книжках:
 - а) Службник.
 - б) Часослів.
 - в) Октóїх.
 - г) Мінеї.
 - д) Тріоді.
 - е) Трѣбник.
 - ж) Молитóвник.
10. Що таке Тропáр?
11. Що таке Кондáк?
12. Що таке Прокíмен?

15. СВЯЩЕНОСЛУЖИТЕЛІ.

Священнослужителі Православної Церкви діляться на три ступені: Єпископ, Священик і Диякон.

Ці три ступені мають різну Благодать (Дар Духа Святого).

Єпископ (інакше Архієрєй) — Найвищий Священнослужитель. Він наглядає за всією Церквою. Він висвячує Священиків і Дияконів, освячує Миро й Антимінси, та відправляє всі Богослужби й Таїнства Православної Церкви. Без Єпископа Церква існувати не може. Старші Єпископи зуться Архієпископами, Митрополитами, Патріярхами. Іще їх зуть Ієрархами, що значить “Священна духовна влада”.

Священик — особа, освячена Благодаттю Божою для звершення Таїнств і Богослуження. Висвячує його Архієрєй.

Священик підлягає Єпископові і є його представником у парафії. Він керує духовним життям парафії, навчає народ Християнської Віри, відправляє Богослужби.

Священик може відправляти всі Богослужби й Таїнства, за винятком Таїнства Священства, яке звершує тільки Єпископ. Іще не може Священик освячувати Св. Мира й Антимінсів. Це теж належить тільки Єпископові.

Д и я к о н — слово грецьке, означає “служитель”. Дияконі допомагають Священикам і Єпископам при Богослуженнях, а самі самотійно нічого відправляти не можуть. З окремого дозволу Єпископа Дияконі можуть і проповідувати.

Священиків і Дияконів рукополагає (висвячує) один Єпископ, а Єпископа можуть висвятити тільки два або кілька Єпископів.

Старші Священики зуться Протоєреями і Протопресвітерами. Старші Диякони зуться Протодияконами. Дияконі монахи (ченці) зуться Ієродияконами, а старші з них — Архидияконами. Монахи Священики зуться Ієромонахами, а старші з них Ігуменами та Архимандритами.

16. ЦЕРКОВНОСЛУЖИТЕЛІ.

Особи, які допомагають Священнослужителям у відправах Богослужень та в різних Богослужбових потребах, зуться Церковнослужителями або П р і ч т о м . Сюди належить дяк і п а л а м а р , якого іноді називають с т а р ш и м б р а т о м .

Дяк співає й читає при Відправах, а п а л а м а р прислуговує Священикові.

Кожен вірний конче повинен бути приналежним (вписаним) до якоїсь Церковної Громади (Парафії), повинен конче відвідувати свою церкву у неділі й Свята, повинен сповідатись і причащатись Св. Таїн не менше одного разу на рік, а також повинен дбати про матеріяльні потреби своєї церкви.

Контрольні питання.

1. Скільки Священнослужительських ступенів є в Православній Церкві?
2. Як інакше звать Єпископа? Яку владу в Церкві має Єпископ?
3. Як звать старших Єпископів?
4. Які права в Церкві має Священик? Диякон?
5. Як звуться старші Священики? Старші Диякони?
6. Як звуться Священики й Диякони монахи? Старші монахи?
7. Хто висвячує Єпископів?
8. Хто висвячує Священиків? Хто Дияконів?
9. Як Священики й Диякони повинні відноситись до свого Єпископа?
10. Чи Церква може існувати без Єпископа?
11. Кого називають Священнослужителями, а кого Церковнослужителями?
12. Які обов'язки сповняють Церковнослужителі?
13. Які обов'язки Церква накладає на вірних?

17. СВЯЩЕННИЙ ОДЯГ (ОБЛАЧЕННЯ).

Священнослужителі, при відправленні Богослужб, одягаються в особливі Священні одежі. Їх виготовляють з особливої, дорогої матерії, званої "парчбю", або іншої подібної, та прикрашують золотими обшивками й Хрестами. Кожна Священна одежа має свою православну форму, здавна вживану.

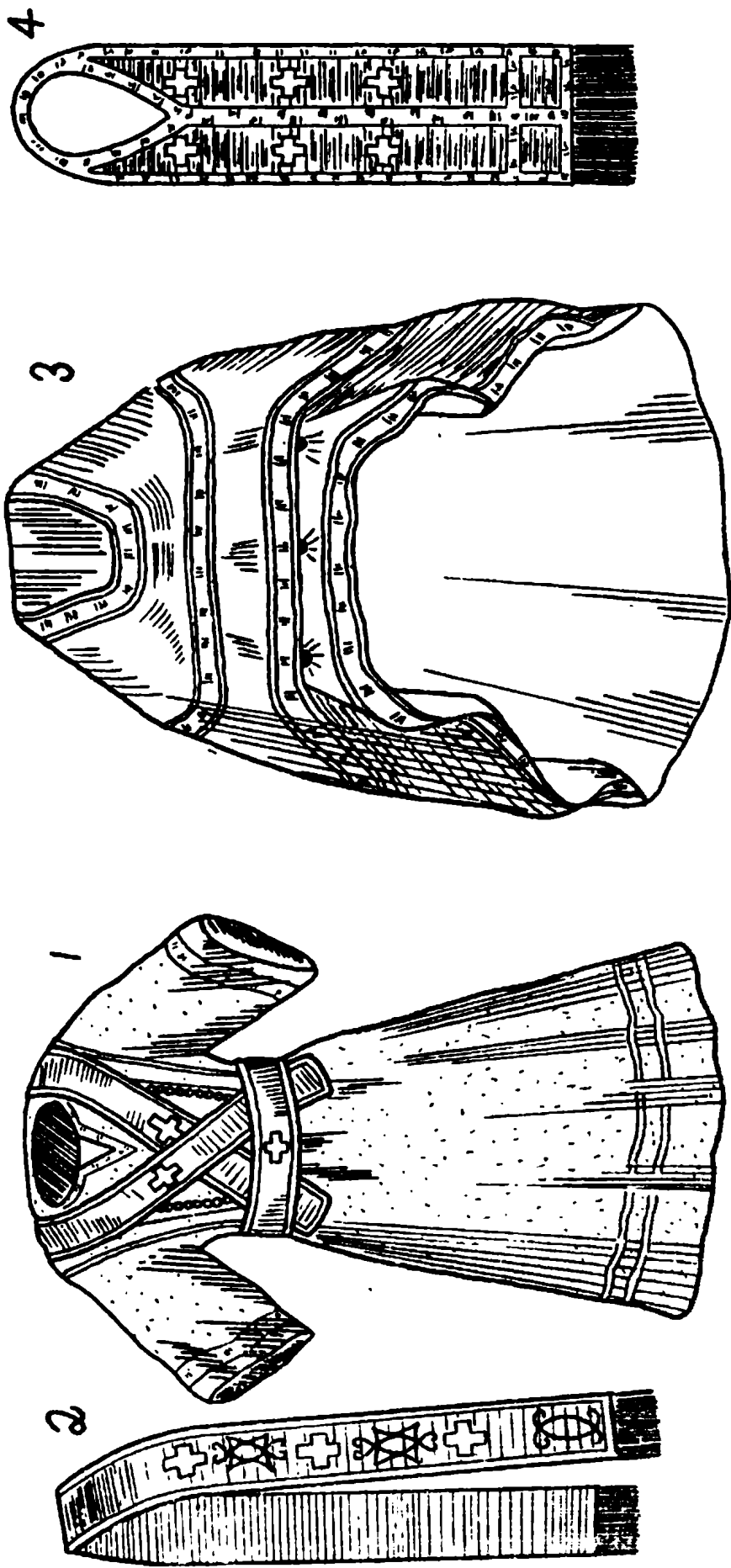
Священний одяг Диякона: С т и х а́ р, О р а́ р і П о́ р у ч і (Нарукавники).

Священний одяг Священика: П і д р і з н и к, Є п і т р а х і л ь, П о́ я с, П о́ р у ч і, Р і з а або Ф е л о́ н ь.

Священний одяг Єпископа: П і д с а́ к о с н и к (Підризник), Є п і т р а х і л ь, П о́ я с, П о́ р у ч і, П а л и ц я (Е п і г о н а́ т ч и м е ч), С а́ к к о с, О м о ф о́ р, М і т р а й М а́ н т і я.

На грудях Священики й Єпископи носять Х р е с т а. Хрест Єпископів оздоблений дорогоцінними прикрасами. Крім Хреста, Єпископи носять на грудях невеличкий образок Божої Матері або Спасителя, теж оздоблений дорогоцінними каміннями й прикрасами. Зветься він "Панагія" (Весвята). У руках Єпископ тримає ме-

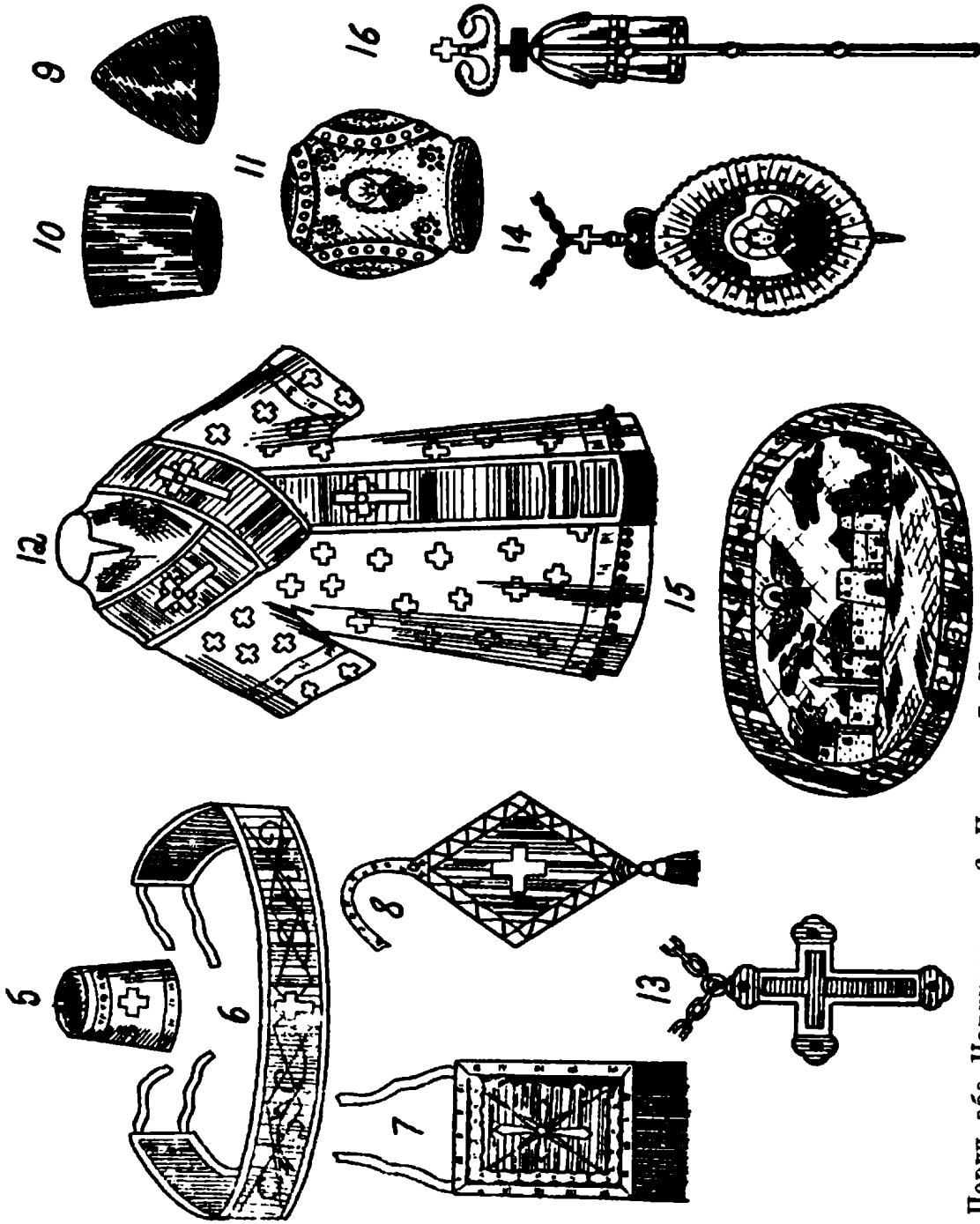
Священний одяг Диякона та Священника:

1. Стихар з Орарем. 2. Орар самий.

3. Священча Риза або Фелонь. 4. Епітрахиль.
Див. ще ч.ч. 7, 9 і 10.

Архиерейський Священний Одяг:

5. Поруч або Нарукавник. 6. Пояс. 7. Набедренник. 8. Палиця або Епігонат. 9. Скуфія.
10. Камілавка. 11. Митра. 12. Саккос з Омофором. 13. Наперсний (Нагрудний) Хрест.
14. Панагія. 15. Орлець. 16. Жезло.

талеvu палицю, закінчену вгорі двома зверненими до себе головами зміїв. Ця палиця зветься **Жезлом**, і є ознакою влади Єпископа. Під ноги Єпископа при Богослуженні підстеляють невеличкий круглий килимок з нашитим або намальованим на ньому літаючим орлом. Цей килимок зветься **Орлєць**. Він нагадує, що як високо літає орел, так повинен високо літати і Єпископ у своїй церковній науці.

Контрольні питання.

1. Які одежі зветься Священими?
2. Які Священні одежі присвоєні Дияконіві?
3. Які Священні одежі вдягає Священик?
4. Які Священні одежі Єпископа?

18. БОГОСЛУЖБИ.

Церковний Богослужбовий день починається з шостої години вечора. Давні християни збирались на Богослужби в такі пори дня, які пригадували важливі події зо спасенної діяльності Ісуса Христа. Так повстали Богослужби з окремими назвами: **Вечірня**, **Повечір'я**, **Північна Служба** (**Полуношниця**), **Утреня** (**Рання**), **Перша година**, **Третя година**, **Шоста година**, **Девята година**, **Літургія**.

Вечірня, — відправляється ввечері, по закінченні дня. У ній Церква дякує Богові за минулий день і просить ласки Божої на протязі надходячої ночі.

Повечір'я, — відправляється після Вечірні. Цей ряд молитов перед відходом до сну.

Північна Служба (**Полуношниця**), — відправляється опівночі на згадку молитви Ісуса Христа в саду Гетсиманськiм, перед Хресними стражданнями.

Утреня чи **Рання**, — відправляється рано.

У ній дякуємо Богові за минулу ніч, і просимо ласки Божої на біжучий день.

П е р ш а година, — відправляється вслід за Утреню, як початок дня.

Т р е т я година, — на спомин зіслання Св. Духа на Апостолів, що було того часу.

Ш о с т а година, — на спомин розп'яття Господа Ісуса Христа.

Д е в я т а година, — на спомин Хресної смерти Його.

Л і т у р г і я — найважливіше Богослуження. На ній чиниться Таїнство Св. Прича́стя (Євхарі́стія).

У теперішній Богослужбовій практиці поіменовані Служби, для більшої зручності при Відправах, поєднані в групи, по три в групі, напр.: Вечірня, Утреня й Перша година.

Поєднання Вечірні, Утрені й Першої години в одну Службу зветься **В с е н і ч н о ю**. Вона відправляється в урочисті Свята: в навечер'я їх, або вранці перед Літургією. А година Третя й Шоста поєднуються з Літургією.

Літургію можна правити кожного дня, але зачинати правити її можна тільки до 12 години дня (крім Літургій, що зачинаються Вечірнею).

Церковні Богослужби складаються з молитов, співів, читань Св. Письма та Ектеній.

Е к т е н і я м и зветься особливі моління, виголошувані Священнослужителем поволі, з протягом. Вони складаються з коротких прохань, які обіймають усі головні потреби християнського життя. За своїм змістом Ектенії діляться на **В е л и к і**, **М а л і**, **У с е р д н і**, **Б л а г а л ь н і** та інші.

В е л и к а Е к т е н і я має 12 прохань, і на кожне прохання люди чи хор відповідають співом: Господи, помилуй!

У **Б л а г а л ь н і й** Ектенії проситься у Бога всяких ласк. На кожне таке прохання співають: Подай, Господи!

В У с е р д н і й Ектенії “Господи, помилуй!” співається тричі.

М а л а Ектенія складається з трьох прохань.
Є ще окремі Ектенії за померлих, за здоров'я й інші.

Контрольні питання.

1. Коли починається Церковний Богослужбовий день?
2. Які пори дня відзначали давні християни?
3. Які окремі Служби повстали з приводу відзначення пам'ятних подій із спасенної діяльності Ісуса Христа?
4. Яка Богослужба найважливіша?
5. Що зветься Ектенією і які Ектенії бувають?

19. ЛІТУРГІЯ.

Л і т у р г і я — найголовніша Служба Божа. На ній чиниться Євхарістія, — Найсвятіше Таїнство Причастя, встановлене Господом Ісусом Христом напередодні Своїх страждань.

У четвер увечері, напередодні Своїх страстей (мук), Ісус Христос спожив із Своїми Учнями Старозавітню Пасхальну Вечерю. По вечері Він узяв хліб у Свої руки, поблагословив його, розломив, та дав Своїм Учням, промовивши: “Прийміть, споживайте, це єсть Тіло Моє, що за вас ламається на відпущення гріхів”. Потім поблагословив Чашу з виноградним вином, та, подаючи її Учням, промовив: “Пийте з неї всі, це єсть Кров Моя Нового Завіту, що за вас і за многих проливається, на відпущення гріхів”. А по всіх додав: “Це творить на Мій спомин”.

Цю заповідь Ісуса Христа Апостоли свято дотримували. Вони самі чинили це Святе Таїнство, і навчили своїх наступників його чинити.

Початково весь чин Літургії переказувався усно й завчався на пам'ять. Потім появився писаний чин Апостольської Літургії.

У четвертому столітті, як припинились гоніння на християн, Християнська Церква приступила до впоряд-

кування свого внутрішнього життя. Тоді Св. Василій Великий склав чин Літургії, відомий дотепер під назвою “Чин Літургії Св. Василя Великого”. Незабаром Св. Іван Золотоустий (†407 р.), скоротив цей чин, і Церква Православна за чином Івана Золотоустого править Літургію в усі дні року, за малим винятком. Літургія Василя Великого правиться тільки десять раз річно.

У середи й п'ятниці Великого Посту правиться особлива Літургія, що носить назву Раніш Освячених Дарів. Цей чин Літургії призначений виключно для уможливлення довершення Св. Причастя в часі Великого Посту на тижні.

Літургія Івана Золотоустого й Василя Великого складаються з трьох головних частин: 1) Проскомідії, 2) Літургії Оглашених і 3) Літургії Вірних. Цей поділ Літургії можна окреслити так: 1) заготовлення хліба й вина для Таїнства, 2) Приготування вірних до Таїнства, 3) освячення Євхаристійного хліба й вина і причащення вірних.

П р о с к о м і д і я (= принесення). На Проскомідії Священик, за особливим Чином, заготовляє хліб і вино для Таїнства Євхаристії. Для цього потрібно п'ять невеличких хлібів (булочок), випечених з пшеничної муки, квасних, складених з двох круглих, одна на одну положених частин. Так приготовлений хліб зветься **П р о с к у р к о ю**. Дві складові частини Проскурки означають дві істоти Сина Божого: **Б о ж у й** людську.

З одної Проскурки Священик **К о п і є м** вирізує квадратову частку, і кладе її на Дискос. Та частка зветься **А г н е ц ь**. Потім вливає до Чаші вина й трошки води, на знак того, що з пробитого ребра Христового потекла кров і вода.

З інших Проскурок Священик виймає трикутні часточки, і кладе їх на Дискос по обидва боки Агнца: одну на честь і пам'ять Св. Діви Марії, дев'ять часточок на честь Св. Угодників Божих, і ще за живих і за померлих.

Так заготовлені Св. Дари покриваються Звіздицею, Покрівцями й Воздухом, обкаджуються Кадилом, і Проскомідія закінчується. Уся Проскомідія чиниться перед Жертівником, коли Святі Врата ще зачинені, а тому вона проходить непомітно для присутніх.

Літургія **О г л а ш é н н и х**, — це властивий початок Літургії, довершуваний Священнослужителем перед Престолом. Він починається виголосом: “Благословенне Царство...” Головні моменти цієї частини Літургії: Малий Вхід з Євангелією, читання Апостола й читання Євангелії.

Літургія **В і р н и х** починається від виголосу Священика: “Самі тільки вірні у спокої Господу помолімось”. Головні моменти цієї частини Літургії слідує: 1) перенесення Св. Дарів з Жертівника на Престол, 2) освячення Дарів, 3) приготування віруючих до Причастя, 4) причащення вірних і подяка за Причастя.

При перенесенні Св. Дарів з Жертівника на Престол співається “Херувимська пісня”. Прийнято в цей час ставати на коліна. Скоро по перенесенні Св. Дарів настає найсвятіша частина Літургії, коли відбувається перетворення Богослужбового Хліба й Вина в Тіло і Кров Христові. Про цей Найсвятіший момент Літургії Священнослужитель попереджує присутніх у храмі цими словами: “Станьмо добре, станьмо зо страхом, будьмо уважні...” Наступає ряд співів і тихих Священничих молитов, які зветься “Євхаристійним Каноном”. Вони завершуються піснею “Т о б і с п і в а є м о”, коли теж належить стати на коліна.

Стаємо на коліна також і тоді, коли співається “Отче наш”.

По перетворенні Св. Дарів у Тіло і Кров Христові, Священик причащає вірних, стоячи у Царських Вратах, і вірні приймають Причастя стоячи.

Закінчується Літургія Вдячною Молитвою, яку Свя-

щеник читає за амвоном. Від того молитва ця зветься “З а а м в о н н о ю Молитвою.

По закінченні Літургії Священик дає вірним Св. Хреста для цілування. Цілуванням Хреста вірні свідчать свою вірність Спасителеві, на спомин якого була відправлена Літургія. Також тоді роздається Д ó р а, частинки Проскурки, щоб і ті, хто не причащався, спожили Святощів*).

Контрольні питання.

1. Як називається найголовніша Служба Божа?
2. Хто встановив Таїнство Причастя?
3. Хто склав порядок Літургії?
4. Які головні складові частини Літургії?
5. Як відбувається Проскомідія?
6. Що треба для Проскомідії?
7. Як приготавлиються Проскурки? Скільки їх вживається для Літургії?
8. Для чого до Чаші з вином доливається вода?
9. Яка Літургія правиться в середині й п'ятниці Великого Посту?
10. Як починається Літургія Оглашених?
11. Які найголовніші моменти цієї частини Літургії?
12. Як починається Літургія Вірних?
13. Які найголовніші моменти цієї частини Літургії?
14. Коли на цій частині Літургії відбувається перетворення Тіла й Крови Христової?
15. Як вірні причащаються?
16. Як закінчується Літургія?
17. Що значить цілування Хреста?
18. Коли на Св. Літургії стаємо на коліна ?

20. ТАЇНСТВА.

За наукою Церкви, Т а ї н с т в а м и прийнято називати такі Священнодії, у яких віруючим під видімими знаками невідимо (тайно) подаються благодатні Дáри

*) Докладну науку про те, як поводитися в храмі Божому, коли можна сидіти, а коли треба стояти, коли світити свічки, як приступати до Св. Причастя і т. д. подає книжечка Митрополита Іларіона, під назвою: “Як поводитись у храмі Божому”.

Св. Духа. У Православній Церкві є сім Таїнств: Хрещення, Миропомазання, Покаяння, Причащення, Священство, Вінчання або Шлюб і Маслосвяття (Оливопомазання).

У Таїнстві Хрещення той, хто охрещується, при триразовому занурюванні в воду, з проголошенням слів: “Охрещується раб (раба) Божий (ім'я) во Ім'я Отця, Амінь; і Сина, Амінь; і Св. Духа, Амінь”, — очищається від первородного гріха, і народжується для життя духовного, благодатного. Охрещеного вдягають в білу одягу, на знак духовної чистоти.

Миропомазання. Новоохрещений відразу помазується Св. Миром, з виголошенням слів: “Печать Дара Духа Святого”. У помазанні Св. Миром охрещеному подаються благодатні Дари Св. Духа. Мир для Миропомазання освячує тільки Єпископ і наділяє ним Священиків.

Покаяння. Віруючий у присутності Священика визнає свої гріхи перед Богом, і одержує від Бога, за посередництвом Священика, прощення. Це Таїнство встановив Ісус Христос у словах до Апостолів: “Що ви зв'яжете на землі, те буде зв'язане на Небі, і що розв'яжете на землі, — буде розв'язане на Небі”.

Причащення або Причастя. Причащення інакше Євхаристія є “Таїнство Таїнств”, себто найвище Таїнство. У ньому віруючий в Ісуса Христа приймає й споживає правдиве Тіло і правдиву Кров Христову під видом хліба й вина. Це Таїнство чиниться на Літургії, для чого вона й правиться.

Православні християни повинні причащатися не менше, як один раз у рік.

Перед Причастям треба відбути Сповідь. Діти до семи літ причащаються без Сповіді. До прийняття Св. Причастя всі належно приготуються: постять, просять вибачення кого скривдили, моляться.

Священство. Таїнство Священства полягає в тому, що вибраний на Єпископське, Священіче чи Ди-

яконське становище, через покладання рук Єпископа, при особливих молитвах, одержує Благодать Св. Духа для достойного служіння на тому становищі. Таїнство Священства звать ще *Хиротонією* або *Рукоположенням*. На Диякона й Священника Рукоположення виконує один Єпископ, а посвячення на Єпископа виконують кілька Єпископів, але не менше, як два.

Вінчання або **Шлюб**. У цьому Таїнстві молоді (жених і невіста), через благословення Священника, одержують Благодать для супружого життя за християнським законом. Бог благословляє тільки законне подружжя, а незаконні співжиття є гріхом.

Маслосвяття. Це Таїнство відправляється над хворими. При помазанні хворого освяченим елеєм подається йому особлива Благодать Св. Духа, що лікує недуги душевні й тілесні. Звичайно Маслосвяття поєднують зо Сповіддю й Прича́стям хворого. Чинять Маслосвяття сім Священників, а коли нема стількох, то менше або й один.

Контрольні питання.

1. Що називається Таїнствами?
2. Скільки Таїнств є в Православній Церкві?
3. Як відбувається і що означає Таїнство Хрещення?
4. Як чиниться і що приносить Таїнство Миропома́зання?
5. Як чиниться і що приносить Таїнство Покая́ння? Прича́стя?
6. Що таке Таїнство Священства? Хто рукополагає Священників, Дияконів?
7. Хто рукополагає Єпископа?
8. Для чого існує Таїнство Вінчання чи Шлюбу?
9. Що таке Маслосвяття і над ким воно відправляється?
10. Скільки Священників чинять це Таїнство?

21. МОЛЕБЕНЬ І АКАФИСТ.

Молебнями звать такі моління, в яких вірні, за посередництвом Священнослужителя, від імени Церкви про щось просять чи за щось дякують Богові. Єв́ангелія повчає нас: “Просіть, і буде вам дано”.

По своєму змісту Молебні бувають **П р о х а л ь н і** і **В д я ч н і**.

Є окремі Чини Молебнів про uzдоровлення хворих, Молебні від посухи, від зливи, від пошести та інших суспільних нещасть. Окремі Молебні відправляються на Новий Рік, перед наукою в школах і перед початком всякого доброго діла.

Молебні можна поєднувати з Освяченням води і з Акафистами.

А к а ф и с т — похвальне моління до Ісуса Христа, до Діви Марії, або до Св. Угодників Божих.

22. ТРЕБИ. БЛАГОСЛОВЕННЯ Й ОСВЯЧЕННЯ.

Православна Церква розрізняє два роди Богослужб. Одні з них чиняться від усієї Церкви, а другі відправляються на потребу й бажання окремих людей.

Церковні відправи, що відбуваються на потребу й бажання окремих людей, зветься **Т р е б а м и**.

До Треб належить більшість Таїнств: Хрещення й Миропомазання, Шлюб, Маслосвяття. Крім того, до Треб належить Пóхорон померлих, Молéбні й Акафисти, Панахíди й Парастáси, Водосвяття та всякого роду Чини Благословень і Освячень.

Усі Треби Православної Церкви виконуються здавна встановленим Православним Чином. Церковна книжка, що містить збірник усіх тих Чинів, зветься **Т р е б н и - к о м**.

Контрольні питання.

1. Яка Богослужба зветься Молебном?
2. Які по змісту бувають Молебні?
3. Яку Богослужбу називають Акафистом?
4. Які Богослужби називають Требами?
5. Які найбільше знані Треби?

23. ПОХОРОН ПОМЕРЛИХ.

Тіла померлих Православних християн Церква з особливими моліннями супроводжує до місця їх вічного спочинку. Для того тіло померлого приносять до церкви. Домовину з тілом ставлять посеред церкви, лицем до Вівтаря. По боках домовини ставлять запалені Свічники.

У Похоронній Відправі просять Бога про прощення гріхів покійного і про оселення його душі в Царстві Небесному. По перечитанні Апостола і Євангелії, в яких говориться про майбутнє воскресення мертвих, Священик читає над померлим так звану “Розрішальну Молитву”, а по ній наступає прощання з померлим.

На цвинтарі Священик чинить ще коротке моління, тіло опускають у могилу, а Священик посипає домовину навхрест землею й виголошує слова: “Господня земля і виповнення її, цілий світ і все, що живе на ньому”. Цей останній чин називають “Печатанням гробу”.

П а н а х и д а . На підставі Св. Письма, Св. Передання й практики первісної Церкви, Православна Церква молиться за померлих. Прийнято молитися за померлих у дев'ятий день, сорокового дня і в річницю смерті. Але можна молитись і тоді, коли хто побажає. Моління за померлих, по встановленому Церквою Чину, зветься П а н а х і д о ю і П а р а с т а с о м .

Хто не молиться за померлих, той грішить супроти покійників, бо вони потребують молитов за себе.

Церква встановила загальне моління за душі померлих. Вона призначила окремі дні для всієї Церкви, коли таке моління за померлих повинно відбуватись. Ті дні звуться З а д у ш н и м и д н я м и .

Належить поминати померлих, за Церковним Уставом: у суботи Великого Посту, у суботу Задушну перед Великим Постом, у Димитрійвську Задушну суботу (перед Святом Св. Димитрія), у Трбіцьку суботу (перед Зеленими Святами), на Проводи по Великодні.

Контрольні питання.

1. Як відбувається Похорон Православних християн?
2. Чого просять у Бога в похоронних молитвах?
3. Як закінчується Похорон на цвинтарі?
4. Як звуться поминальні Служби за померлих?
5. Коли належить поминати померлих?
6. Як звуться ті дні, в які померлих поминують?
7. Які поминальні дні встановила Церква?

24. ПРО ПОСТИ.

Постом зветься цілковите або частинне стримання від поживи, або від деяких родів її, особливо від м'яса і товщів. Пости встановлено за прикладом Ісуса Христа, який постив сорок днів. Ціль постів у тому, щоб зміцнити розуміння, що людський дух повинен панувати над тілом.

Пости поділяються на одноденні й багатоденні. До одноденних постів відносяться середа й п'ятниця кожного тижня на протязі цілого року, за малими вийнятками. У середу Церква згадує зраду Юди, а в п'ятницю — розп'яття Ісуса Христа. Ці два дні для християн жалібні, і на знак жалоби Церква встановила піст. Інші одноденні пости: Навечір'я Богоявлення (Йордану), день Усічення голови Івана Хрестителя, день Воздвіження Хреста Господнього.

Багатоденних постів чотири: 1) Пилпівка — піст перед Різдом Христовим. Починається 15 (28) листопада і продовжується до Свята Різдва Христового, 2) Великий Піст — перед Великоднем (Пасхою), продовжується сорок днів. 3) Петрів Піст (Петрівка) — починається від понеділка по Зелених Святах і продовжується до Свята Апостолів Петра й Павла. 4) Успінський Піст (Спасівка) — тягнеться від 1 (14) до 15 (28) серпня.

Великий Піст приготує вірних до належної зустрічі Великодніх Свят. Богослуження в дні Великого Посту довші, як звичайно, і менш урочисті. Часто вжива-

ються земні поклони, читаються покайні молитви, більше стають на коліна. Літургія відправляється тільки по суботах і Неділях, а в інші дні тижня — Години, Вечірня, Повечір'я. По середах і п'ятницях Великого Посту, за-для причасників, правиться Літургія Раніш Освячених Дарів.

Усі вірні Православної Церкви повинні на протязі Великого Посту конче приступити до Св. Причастя. Хто ухиляється від Св. Причастя, той зневажає Самого Христа, який заповідав Євхарістію на спомин про Себе, і ще додав оці слова: “Хто Тіло Моє споживає і Кров Мою п'є, той в Мені перебуває і Я в ньому”.

Первісні християни всі, скільки їх було, причащалися за кожною Літургією. А тепер, хто не може часто причащатись, повинен приступити до Св. Причастя бодай раз на рік.

Контрольні питання.

1. Що називається по́стом?
2. Які бувають пости?
3. Що означають пости в середу й п'ятницю?
4. Які ще є одноденні пости?
5. Скільки постів в багатоденних і як вони звуться?
6. Для чого встановлено Великий Піст?
7. Скільки днів продовжується Великий Піст?
8. Чим різняться Богослужби Великого Посту?
9. Що належить виконати вірним на протязі Великого Посту?

25. ОСОБЛИВОСТІ БОГОСЛУЖБ ВЕЛИКОГО ПОСТУ.

Перший тиждень Велико́го Посту відзначається особливою молитовною суворістю. Тому Богослужби першого тижня Посту довгі й протягливі.

У перші чотири дні Посту, на Великому Повечір'ї, читається Покайний Канон Св. Андрея Критського, з приспівом: “Помилуй мене, Боже, помилуй мене!” Перша неділя Посту зветься “Неділя Православія”. Ця назва існує від 842 року, коли Церква остаточно перемогла всякі ересі, й утвердила Православіє навіки.

Третя неділя Великого Посту зветься Неділею Хрестопоклонною. У цю неділю відбувається в Церкві особливий Чин почитання Хреста. Хрест урочисто виноситься перед вірних на середину церкви для поклоніння йому.

У середу, п'ятого тижня Посту, ввечері відправляються т. зв. П о к л о н и . Це покаяний Канон Св. Андрея Критського, який читався першого тижня в перші чотири дні. Тепер він читається весь. При приспівах: "Помилуй мене, Боже, помилуй мене!" вірні кладуть земний поклон, чому й кажемо "Поклони".

У суботу, п'ятого тижня, на Утрені читається Акафист до Пресв. Богородиці, тому ця субота зветься П о х в а л ь н о ю .

У суботу шостого тижня згадується воскресіння Лазаря.

У шосту неділю Посту Церква згадує урочистий Вхід Господа в Єрусалим. На пам'ять цього, в церкві освячується верба, і роздається народу. Вербною (шутковою) неділею закінчується Великий Піст (Чотиридесятниця). З понеділка починається С т р а с н и й Т и ж д е н ь , спомин Хресних мук Спасителя, і тоді вірних зобов'язує суворий піст.

Контрольні питання.

1. Чим відзначається перший тиждень Великого Посту?
2. Що згадує Церква в першу неділю Посту?
3. Що Церква згадує в третю неділю?
4. Коли правляться Поклони? Чому вони так зветься "Поклони"?
5. Яка субота Посту зветься Похвальною і чому?
6. Коли в Церкві за Богослужбою роздається вірним верба?

26. ОСОБЛИВОСТІ БОГОСЛУЖБ СТРАСНОГО ТИЖНЯ.

У Страсний тиждень Церква згадує останні дні земного життя Ісуса Христа, Його страждання (страсті),

смерть і похорон. Через важливість згадуваних подій, усі дні Страсного тижня зветься великими. Перші дні цього тижня присвячені спомину останніх розмов Ісуса Христа з народом і Учнями, згадується пророцтво про зруйнування Єрусалиму, пророцтво про кінець світу, а найголовніше — спомин зради Юди.

У Великий або Чистий Четвер Церква споминає Останню чи Тайну Вечерю, прощальну бесіду Ісуса Христа з Учнями, молитву Його в саду Гетсиманським, і схоплення Його вояками. На пам'ять встановленої Ісусом Христом на Тайній Вечері Св. Євхаристії, у церквах у Великий Четвер заготовляють Св. Дари для причащення хворих.

Увечері цього дня правляться “Страсті Христові”. На цій Богослужбі Церква в дванадцятьох Євангельських читаннях приводить останні події з земного життя Ісуса Христа, Його прощальну бесіду з Учнями, молитву в саду Гетсиманським, схоплення Його вояками й суд над Ним у Первосвящеників Анни й Кайяфи, а потім у правителів Пилата й Ірода, присуд смерти, Хресні страждання, смерть і похорон Його. Вірні при читанні Євангелій стоять з запаленими свічками. “Страсті Христові” мають особливо сумно-урочисту Богослужбу (Відправу).

У Велику П'ятницю вірних обов'язує суворий піст. Це день смерти Ісуса Христа за спасіння світу. На спомин Його смерти й похорону, того дня по полудні відбувається Чин винесення Плащаниці. Плащаниця — це полотно з зображенням мертвого Тіла Ісуса Христа, знятого з Хреста. Вона урочисто виноситься Священнослужителем з Вівтаря на середину церкви, і кладеться на приготоване місце, де вірні побожно поклоняються їй, виявляючи тим свою участь у похороні Спасителя. За звичаєм Плащаниця обноситься навкруги храму.

Серед Церкви Плащаниця лежить до Великодня, на знак перебування Ісуса Христа в гробі. На знак жалоби

по Спасителю, церковні дзвони замовкають аж до Великодня.

Велика Субота. Утреня у Велику Суботу правиться дуже рано. Чин цієї Утрени особливий. Наприкінці її Плащаниця обноситься навкруги храму, при співі похоронного “Святий Боже”. Це робиться на згадку зшестя Ісуса Христа до аду, коли Він, перебуваючи тілом у гробі, духом зійшов до аду і вивів звідти душі старозавітних Праведників.

Божественна Літургія Великої Суботи поєднана з Вечірнею, і правиться пізно. На ній, крім Апостола і Євангелії, читається 15 Паремій, — уривків із старозавітніх пророцтв про Ісуса Христа.

Контрольні питання.

1. Що згадує Церква у Страсний тиждень?
2. Як звуться ще інакше дні Страсного тижня?
3. Що згадується в перші три дні Страсного тижня?
4. Що згадує Церква у Великий Четвер?
5. Яка Богослужба чиниться в Великий Четвер?
6. Що згадує Церква у Велику П'ятницю?
7. Що таке Плащаниця і для чого відбувається Обряд винесення її?
8. Чому церковні дзвони замовкають від Великої П'ятниці?
9. Що згадує Церква у Велику Суботу?
10. Які особливості Богослуження у Велику Суботу?

27. ПРАВОСЛАВНІ СВЯТА.

С в я т а м и звуться дні, встановлені Церквою для прославлення Господа, Пречистої Діви, Анголів і Св. Угодників Божих.

Найбільшим Святом є **Великдень** (Пасха), або інакше **Світле Христове Воскресення**. Далі, по важливості Священних спогадів, ідуть інші свята, більш і менш урочисті.

Крім Великодня, Православна Церква встановила ще дванадцять урочистих Свят на спомин важливих подій з життя Ісуса Христа й Діви Марії. Ті Свята звуться **дво-**

на десятими, або просто: "роковими" Святами.

Одні з цих Свят мають постійне число місяця й за те названі нерухомими, а другі не мають постійного числа, бо залежать від часу Великодня, і зветься рухомими Святами.

Р о к о в і нерухомі свята: *Старий стиль:* *Новий стиль:*

1. Різдво Христове, святкується	25 грудня	7 січня
2. Хрещення Господнє (Йордан)	6 січня	19 січня
3. Стрітєння Господнє ...	2 лютого	15 лютого
4. Переображення Господнє	6 серпня	19 серпня
5. Воздвіження Чесного Хреста	14 вересня	27 вересня
6. Різдво Пресвятої Богородиці	8 вересня	21 вересня
7. Введення в Храм Пресвятої Богородиці	21 листопада	4 грудня
8. Благовіщення Пресвятій Богородиці	25 березня	7 квітня
9. Успіння Пресвятої Богородиці	15 серпня	28 серпня

Р о к о в і р у х о м і С в я т а :

- Вхід Господа Ісуса Христа в Єрусалим, святкується за шість днів до Великодня (Пасхи),
- Вознесєння Господнє... у четвер на 40-ий день по Великодні.
- Зшєстя Св. Духа на Апостолів... у неділю на 50-й день по Великодні, а на 10-ий день по Вознесєнні.

Інші, менші Свята Православної Церкви:

За старим стилем: *За новим стилем:*

- Найменування Ісуса і Св. Василя Великого... 1 січня 14 січня

2. Трьох Святителів: Васи- лія Великого, Григорія Богослова і Івана Золо- тоустого	30 січня	12 лютого
3. Св. Великомученика Юрія	23 квітня	6 травня
4. Св. Івана Сучавського	2 червня	15 червня
5. Різдво Св. Івана Предте- чі	24 червня	7 липня
6. Св. Апостолів Петра і Павла	29 червня	12 липня
7. Св. Володимира Вели- кого	15 липня	28 липня
8. Св. Пророка Ілії	20 липня	2 серпня
9. Усікновення голови Св. Івана Предтечі	29 серпня	11 вересня
10. Св. Апостола Івана Бо- гослова	26 вересня	9 жовтня
11. Покр'ова Пресв. Богоро- диці	1 жовтня	14 жовтня
12. Св. Великомученика Димитрія	26 жовтня	8 листопада
13. Св. Архистратига Ми- хаїла	8 листопада	21 листопада
14. Св. Миколая Чудотвор- ця	6 грудня	19 грудня
15. Св. Апостола Андрея Первозванного	30 листопада	13 грудня

Контрольні питання.

1. Що зветься Святами?
2. На чю честь встановлено Свята ?
3. Які Свята зветься нерухомими і які рухомими?
4. Які Свята зветься роковими?
5. Назвіть усі рокові Свята.
6. Назвіть Свята менш урочисті.

28. ВЕЛИКДЕНЬ (ПАСХА).

Великдень або Пáсха — найбільше християнське Свято. Воно Свято над Святами. У церковних книгах Великдень зветься Світлим Христовим Воскресенням. Ісус Христос, по Своїй хресній смерті, третього дня воскрес. Правда воскресення Христового є основою Християнської Віри. З цього приводу Апостол Павло так пише у своєму Посланні: “Якби не воскрес Христос, то марна Віра наша”.

Великодні Богослуження надзвичайно врочисте. Воно починається о годині 12 вночі обходом навкруги храму з Хоругвами, Іконами й запаленими свічками. Цей обхід знаменує собою хід жінок мироносиць раннім ранком до Гробу Спасителя.

По обході Священик благословить початок Великодньої Відправи надворі, перед зачиненими дверима храму. По співі: “Христос Воскрес із мертвих”... Священик Хрестом відчиняє двері храму і всі вірні радісно входять у храм, де продовжується Богослужба за встановленим Церквою порядком.

Уся Великодня Богослужба, особливо Утренья, відмінна своїм змістом. Вона вся співана, без читання, щоб бути більш урочистою. При кадінні Священнослужителі вітають народ словами: “Христос Воскрес!”, а народ відповідає: “Воістину Воскрес!” Цей Великодній привіт вживається до Вознесіння Господнього.

Царські Врата цілий Світлий тиждень відчинені на знак того, що Своїм Воскресенням Христос усім людям відкрив вступ до Неба. Від Великодня до Вечірні Зелених Свят не стають на коліна і не кладуть земних поклонів, — бо Христос воскрес. Цілий день (або й три дні) дзвонять дзвони на радість Христового воскресення. За українським звичаєм, на Великдень по Літургії урочисто освячують так звану “паску”, крашанки та всяку святочну поживу, яку готують вірні на це Свято і приносять до церкви, щоб освятити її.

З радістю Христового воскресення вірні відвідують могили своїх покійників, і творять над ними моління. Встановився звичай іти на цвитар, поки співається “Христос Воскрес!”, бо так промовляє сама ідея Великодніх одвідин могил померлих. Звичайно такий день вибирають самі вірні, але Церковний Устав для тієї цілі призначає понеділок Фоминого тижня, цебто понеділок за тиждень по Великодні. Той день зветься П р о в о д а м и. Відвідини могил померлих — дуже давній церковний звичай. Він скріплює родинні зв'язки.

Контрольні питання.

1. Яке найбільше християнське Свято?
2. Як ще інакше називається Великдень?
3. Чому Воскресення Христове є таким важним для християнської Церкви?
4. Як відбувається Великодня Відправа і які її особливості?
5. Який Великодній привіт?
6. Чому тільки на Великдень увесь день, або й більше, дзвонять дзвони?
8. Коли належить відвідувати могили покійників?
9. Як зветься той день, що в ньому йдуть на цвитар молитися Великоднім Чяном за померлих?
10. Чому відвідини могил померлих є важним ділом?

29. П РА В О С Л А В Н І С В Я Т А , які мають Богослужбові й звичаєві особливості.

РІЗДВО ХРИСТОВЕ.

Свято Різдва Христового здавна встановлено святкувати 25 грудня старого стиля. Це число відповідає 7 січня за календарем новим, Григоріянським. До цього великого Свята вірні приготуються сорокденним постом, відомим під назвою “П и л и п і в к а”, бо він починається по дні пам'яті Апостола Пилипа (14/27 листопада).

Особливо суворий піст покладено на Свят-Вечір, що є напередодні Свята. Того дня належить цілком утрима-

тися від їжи до появилення вечірньої зірки. З появиленням на небі зірки, в Україні засідали до Святої Вечері. Святу Вечерю називали “Б а г а т о ю В е ч е р о ю”, або “Б а г а т о ю К у т є ю”, бо до вечері приготовляли багато різних страв. Неодмінно всюди першою стравою була “к у т я” — варена пшениця, приправлена медом або овочевим соком (відваром). Кутю на Свят-Вечір велить приготовляти Церковний Устав.

На спомин того, що Ісус Христос по Своєму народженні був положений Пречистою Дівою Марією в ясла на сіно, православні українці пристелюють сіном стіл (під обрус), або кладуть сіно попід стіл із стравами. До Святої Вечері приступає вся родина особливо побожно, з молитвою. По Вечері колядують.

Церковне Богослуження в це Свято має трохи відмінний характер. Святочна Всенічна, за Церковним Уставом, правиться вночі, перед ранком. Вона починається Великим Повечір'ям із співанням урочистої Пісні Прор. Ісаїї: “З нами Бог, розумійте народи...”

Різдвяний святочний привіт: “Христос Рождається!”

По Службі Божій прийнято прославляти народженого Спасителя побожними піснями, — К о л я д к а м и. Колядують в церкві й по хатах (домах) вірних. Колядників треба щиро приймати, бо вони трудяться для Слави Божої.

У Православній Церкві прийнято, починаючи від Різдва Христового аж до Йордану, не ставати на коліна.

Контрольні питання.

1. Коли святкується Різдво Христове?
2. Як Церква приготує вірних до цього Свята?
3. Як належить проводити Свят-Вечір?
4. Який український звичай на Свят-Вечір ?
5. Які особливості Богослужби на Свято Різдва Христового?
6. Який Різдвяний привіт?
7. Що таке коляди?
8. Коли в церкві зовсім не стаємо на коліна?

30. ХРЕЩЕННЯ ГОСПОДНЄ (ЙОРДАН).

Свято Хрещення Господнього, а по-народньому Йордан, зветься ще **Б о г о я в л е н н я м**, бо в Хрещенні Ісуса Христа **Б о г** об'явився у Святій Тройці. Перша Особа Св. Тройці, — Бог Отець говорив з Неба; Бог Син, Ісус Христос, — хрестився в Йордані, а Бог Дух Святий зійшов на Ісуса у виді голуба.

Хрещення Господнє, подібно Різдву, попереджується Свят-Вечором. Але цей Свят-Вечір вже не такий багатий на страви, як на Різдво, і за те народ його зве "**Г о л о д н а К у т я**".

Богослуження Свята Хрещення Господнього відбувається так, як і на Різдво, за малими змінами. На Свят-Вечір правиться Літургія, а по ній освячується вода. До освячення води прийнято по́стити.

На саме Свято, по Богослуженні, відбувається "**Хід на Йордан**". Священнослужителі з **п р о ц е с і є ю** йдуть до ріки, або ставу, або колодязя, і там освячують воду.

З освяченою водою Священнослужителі відвідують парафіян в їхніх домах, окроплюють їхні мешкання й тим просять для них Божого Благословення.

Контрольні питання.

1. Як інакше зветься Хрещення Господнє по-народньому і по-церковному ?
2. Чим попереджується Свято Хрещення Господнього?
3. Яка Богослужбова особливість цього Свята?
4. Для чого Священик відвідує в це Свято парафіян зо Святою водою?

31. СТРИТЕННЯ ГОСПОДНЄ.

Сорокового дня по Різдві Христовім, 2 (15) лютого, Церква святкує Стрітєння Господнє. Це свято встановлене на спомин з'устрічі сорокденного Ісуса Христа в храмі праведним Симеоном. Як відомо, Ісус Христос у

всьому підпорядкував Себе Мойсеєвому Закону. А той Закон велів, щоб кожного первенця мужеської статі родителі приносили, сорокового дня по народженні, до храму враз із установленим за нього “викупом”.

Сповняючи цей Закон, Діва Марія принесла сорокового дня до храму свого Первенця Ісуса. По натхненню Св. Духа, Ісуса прийняв на свої руки глибокий старець, праведний Симеон, вніс Його в храм, і тут проказав свою глибоко-натхнену, пророчу молитву: “Нині відпускаєш...”

За прикладом Діви Марії Церква наказує всім матерям приносити своїх дітей до храму, сорокового дня по народженні, для уц е р к ó в л е н н я їх. Уцерковлення дітей відбувається по встановленому Церквою чину. Священик читає особливі молитви над дитиною й матір'ю, потім бере дитину на свої руки, як Праведний Симеон брав Ісуса Христа, вносить до храму й наявно приєднує дитину до Христової громади вірних.

Усі матері українки пильно дотримують цього церковного закону.

Ще є звичай на Стрітєння Господнє по Літургії освячувати свічки.

Контрольні питання.

1. Коли святкується Стрітєння Господнє?
2. Хто прийняв Ісуса Христа на свої руки?
3. Що встановила Церква на пам'ять принесення Ісуса Христа до храму?
4. Який ще є звичай на Стрітєння Господнє?

32. ПЕРЕОБРАЖЕННЯ ГОСПОДНЄ (СПАС).

Переображення Господнє святкується 6 (19) серпня. Назва Свята повстала від виразу “переобразітись”, що значить змінити образ, вид. Наприкінці Свого земного служіння, Ісус Христос захотів зміцнити Своїх Учнів у вірі, що Він — Син Божий. Для того одного разу Він узяв

трьох Своїх Учнів і вийшов з ними на гóру помолитись. Під час молитви вид лица Ісусового змінився. Воно засяло, як сонце, а одежа Його забіліла, як сніг, і була блискуча. Так переміненого Ісуса побачили Учні, іще почули вони голос із Неба: “Це Син мій улюблений, Його слухайте”.

У це Свято, по Літургії, освячуються яблука, грушки, виноград та інша садовина, а також мед. Звичай цей повстав з того, що в Україні в ту пору поспівала садовина, і споживання її люди починали за попереднім благословенням Божим, як було і в Старому Заповіті.

Контрольні питання.

1. Що означає назва Свята “Переображення”?
2. Який церковний звичай повстав у це Свято?

33. ВХІД ГОСПОДА ІСУСА ХРИСТА В ЄРУСАЛИМ.

Вхід Господа Ісуса Христа в Єрусалим святкується в неділю, за тиждень до Великодня (Пасхи).

У це Свято освячується верба (шутка), по-церковному — ва́ія, і роздається вірним на знак того, що як Ісус Христос входив до Єрусалиму, то народ і діти Його врочисто вітали, маючи в руках пальмове віття.

Контрольні питання.

1. Коли святкується Вхід Господа Ісуса Христа в Єрусалим?
2. Яка Богослужбова особливість цього Свята?

34. ВОЗДВИЖЕННЯ ЧЕСНОГО ХРЕСТА.

Воздвіження Чесного Хреста святкується 14 (27) вересня. Це свято осіннє. Особливість його в тому, що Священнослужитель виносить з Вівтаря на середину церкви прибраний квітами Хрест. Тут відбувається особливе Богослужбове почитання його, — Чин воздвиження.

Свято встановлено на пам'ять того, що в четвертому столітті цариця візантійська Єлена віднайшла в Єрусалимі того Хреста, що на ньому був розп'ятий Ісус Христос. Щоб численний народ міг того Хреста побачити, то Єрусалимський Патріарх з Духовенством високо підносили його вгору й опускали ("воздвигали").

Контрольні питання.

1. Коли святкується Воздвіження Чесного Хреста?
2. Від чого повстала така назва Свята?
3. Яка церковна особливість цього Свята?

35. ЗШЕСТЯ СВ. ДУХА НА АПОСТОЛІВ.

Свято Зшестя Святого Духа на Апостолів має ще церковну назву "П'ятдесятниця", бо Дух Святий зійшов на Апостолів п'ядесятого дня по Воскресенні Господньому. Є ще інші назви цього Свята: "Трійця", бо в Зшесті Святого Духа Бог виявив Себе у всій Тройчеській повноті, "Зелені Свята", бо вірні в цей день прибирають храми й дома свої зеленню й квітами, як була прибрана й та кімната, в якій Дух Святий зійшов на Апостолів.

Напередодні цього Свята, у так звану "Троїцьку" суботу, за Церковним Уставом повинно відбуватися поминання всіх померлих, бо Благодать Св. Духа так само для них, як і для живих, служить джерелом вічного блаженства.

У день цього Свята, по Божественній Літургії відразу правиться Вечірня з особливими Колінопредклонними Молитвами Св. Василя Великого, які читаються Священнослужителем у Царських Вратах, лицем до народу, стоячи на колінах. Це перший раз стають на коліна, — починаючи від Великодня до Зшестя звичайно на коліна не стають.

Звичай прикрашувати храми й дома свіжою зеленню й квітами веде свій початок ще з Старого Заповіту. Для

християн він служить символом всеоживляючої сили Пресвятого Духа, подаваної вірним.

Зшествя Святого Духа на Апостолів вважається початком Християнської Церкви.

Інші Свята Православної Церкви не мають помітних Богослужбових особливостей.

Контрольні питання.

1. Як інакше зветься Зшествя Св. Духа на Апостолів?
 2. Які Богослужбові особливості цього Свята?
 3. Який народній звичай на це Свято?
-

З М І С Т К Н И Ж К И .

Сторінки:

1. Вступні відомості про Богослуження	3
2. Православне Богослуження	4
3. Церква або храм	6
4. Внутрішнє урядження храмів	11
5. Вівтар і його урядження	16
6. Престол і його приналежності	18
7. Жертівник і його приналежності	21
8. Інші Священні Богослужбові речі	23
9. Горне місце	25
10. Вівтарна заслона	25
11. Священні зображення	27
12. Церковно-Богослужбові обряди	27
13. Благословення Священнослужителів і кадіння	30
14. Богослужбові книжки	32
15. Священнослужителі	34
16. Церковнослужителі	35
17. Священний одяг (облачення)	36
18. Богослужби	39
19. Літургія	41
20. Таїнства	44
21. Молебень і Акафист	46
22. Треби. Благословення й Освячення	47
23. Похорон померлих	48
24. Про пости	49
25. Особливості Богослужб Великого Посту	50
26. Особливості Богослужб Страсного тижня	51
27. Православні Свята	53
28. Великдень (Пасха)	56
29. Православні Свята, які мають Богослужбові й зви- чаєві особливості. Різдво Христове	57
30. Хрещення Господнє (Йордан)	59
31. Стрітення Господнє	59
32. Переображення Господнє (Спас)	60
33. Вхід Господа Ісуса Христа в Єрусалим	61
34. Воздвиження Чесного Хреста	61
35. Зшестя Св. Духа на Апостолів	62

